

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

REVUE HELLÉNIQUE
DES DROITS DE L'HOMME

ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ
Η ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ
Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΕ
ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

ΑΝΑΤΥΠΟ

31

2006

ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ
ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ

BRUYLANT
BRUXELLES

Η απαγόρευση της λογοκρισίας και η προστασία των ανηλίκων

Ο έλεγχος της πρόσβασης σε πορνογραφικό υλικό του διαδικτύου

ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ

Διάγραμμα

1. Εισαγωγή.
2. Οι πρώτες νομικές προσπάθειες ελέγχου πρόσβασης ανηλίκων σε πορνογραφικό και άλλο υλικό στις ΗΠΑ.
3. Ο νόμος *Child Internet Protection Act* και η απόφαση *American Library Association v. US, 2003*.
4. *Ashcroft, Attorney General v. American Civil Liberties Union et al., 2004*.
5. Ελληνικό δίκαιο, βιβλιοθήκες και πορνογραφία.
6. Η προστασία των παιδιών από την πορνογραφία και το είδος της βλάβης.

Περίληψη

Το άρθρο αναφέρεται στο ζήτημα της λογοκρισίας στο διαδίκτυο και στα παιδιά, γενικά και σε σχέση με την τοποθέτηση τεχνολογικών φίλτρων προστασίας από πορνογραφικό υλικό. Αναφέρονται οι υποθέσεις που κρίθηκαν τελικά από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ και παρουσιάζονται οι αντιτιθέμενες απόψεις. Ανα-

Η κ. Μαρία Κανελλοπούλου - Μπότη είναι Λέκτορας στο Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας, στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο.

λύεται η τυχόν ευθύνη των βιβλιοθηκονόμων σε σχέση με την προστασία των ανηλίκων, ενώ γίνεται ειδική αναφορά στο θέμα της βλάβης (ανηλίκων και ενηλίκων) από την πορνογραφία¹.

1. Εισαγωγή.

Η ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑΣ, στενά συνδεδεμένη με την αρχή της ελευθερίας της έκφρασης, είναι αναμφισβήτητη διεθνώς. Στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρ. 19) δηλώνεται ότι, ο καθένας έχει το δικαίωμα στην ελευθερία της γνώμης και της έκφρασής του, ενώ το δικαίωμα συμπεριλαμβάνει την αναζήτηση και λήψη πληροφοριών μέσω οποιουδήποτε μέσου, ανεξαρτήτως συνόρων. Στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών, άρθρ. 10, δηλώνεται ότι ο καθένας έχει το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασής του, το οποίο περιλαμβάνει την ελευθερία της γνώμης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών χωρίς ανάμιξη δημόσιας εξουσίας και ανεξάρτητα από σύνορα. Στο ελληνικό Σύνταγμα, προστατεύονται οι ίδιες ελευθερίες (βασικό το άρθρ. 14Σ²), όπως και στα Συντάγματα άλλων χωρών³. Η ελευθερία της πληρο-

1. Θερμές ευχαριστίες στον κ. *Αριστείδη Χατζή*, Επίκουρο καθηγητή του Τμήματος ΜΙΘΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών, για την ευγενική του πρόσκληση σε διάλεξη με θέμα 'Λογοκρισία και Διαδίκτυο', στα πλαίσια του σεμιναρίου 'Δίκαιο, Ηθική και Πολιτική Φιλοσοφία' τον Οκτώβριο 2004, βάσει της οποίας έγινε η συγγραφή του παρόντος. Σε συνοπτικότερη μορφή, η εργασία ήταν το αντικείμενο εισήγησης στο 13^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών του 2004 στην Κέρκυρα.

2. Το άρθρο αυτό προστατεύει και την ελευθερία έκφρασης και επικοινωνίας μέσω του διαδικτύου, βλ. *Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ, Δίκαιο και Internet*, 2003, β' έκδοση, σ. 39, «...το άρθρο 14 παρ. 1 Σ αναφέρεται στην προφορική, γραπτή και δια του Τύπου έκφραση και διάδοση των στοχασμών, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν κατοχυρώνεται η έκφραση και μετάδοση γνώμης μέσω του Διαδικτύου. Η αναφορά στο Σύνταγμα είναι ενδεικτική...».

3. Στις ΗΠΑ, η ελευθερία της έκφρασης προστατεύεται από την Πρώτη Τροποποίηση (First Amendment) του αμερικανικού Συντάγματος, στην οποία ορίζεται ότι «το Κογκρέσο δεν θα θεσπί-

φόρησης επίσης έχει αναχθεί σε βασική συνταγματική αρχή στην Ελλάδα (Σ5Α παρ. 1 και 2⁴). Η ελευθερία αυτή δεσμεύει όχι μόνο το κράτος, αλλά και τους ιδιώτες, στις έννομες σχέσεις στις οποίες προσιδιάζει το ατομικό δικαίωμα στην πληροφορία⁵.

Παράλληλα προς τη συνταγματική απαγόρευση της λογοκρισίας, αλλά και την συνταγματικά προστατευόμενη ελευθερία της πληροφόρησης, το άρθρ. 21 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζει ότι «η οικογένεια ... και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του κράτους». Στη διάταξη συντρέχουν και συνυπάρχουν ατομικά δικαιώματα, κοινωνικά δικαιώματα, αλλά και θεσμικές εγγυήσεις⁶. Στην Ελλάδα, άλλωστε, έχει κυρωθεί με νόμο⁷ η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, ενώ εννοείται πως κάθε παιδί προστατεύεται⁸.

σε νόμο...ο οποίος περιορίζει την ελευθερία του λόγου ή του τύπου...». Παρόμοιες διατάξεις περιέχουν και τα Συντάγματα άλλων χωρών.

4. Παρ. 1, «καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση», παρ. 2, «καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά...αποτελεί υποχρέωση του κράτους».

5. Βλ. Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ, *Η προστασία της ιδιωτικότητας στην Κοινωνία της Πληροφορίας*, ΔιΜΜΕ 1/2004, 54-58: «...οι διατάξεις αυτές (του ελληνικού Συντάγματος, άρθρ. 2, 5, 9^Α, 19) προστατεύουν κατ' αρχάς τον ιδιώτη από προσβολές των φορέων της κρατικής εξουσίας. Πλέον όμως και μετά την πρόσφατη συνταγματική αναθεώρηση χάρη στη νέα διατύπωση του άρθρου 25 του Σ, οι θεμελιώδεις αυτές διατάξεις τριτενεργούν άμεσα και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών...» (σ. 55). Ανάμεσα στις διατάξεις που τριτενεργούν άμεσα είναι και η Σ5Α. Βλ., επίσης, ανάλυση της τριτενέργειας των συνταγματικών δικαιωμάτων στον Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟ, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 2002, σ. 61 επ., «...καθιερώνεται η καταρχήν δυνατότητα τριτενέργειας και μάλιστα όχι μόνο των συνταγματικών δικαιωμάτων, αλλά γενικά των δικαιωμάτων του ανθρώπου...», σ. 63. Για την τριτενέργεια γενικά, βλ. Τ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΤΡΑΓΓΑ, *Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων*, 1990 και για το ίδιο ζήτημα μετά την τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος, βλ. Γ. ΚΑΤΡΟΥΓΚΑΛΟ, *Νομική και πολιτική σημασία της αναθεώρησης του άρθρ. 25 του Συντάγματος*, ΔΤΑ Ν° 10/2001, 468 και ειδικά, σε σχέση με τις αδικοπραξίες, Μ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΙΟΤΗ, *Συνταγματικές αδικοπραξίες*, ΙονΕπΔ 2001, 75.

6. Βλ. Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟ, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 2002, σ. 501, 512 επ.

7. Ν. 2101/1992.

8. Εντός ή εκτός γάμου, βλ. Π. ΠΑΡΑΡΑ, *Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, 2001, 140 και ΝΑΣΚΟΥ-ΠΕΡΑΚΗ Π. / ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΥ Κ. / ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Χ. (επιμ.), *Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, 2002.

Ζητήματα ελευθερίας του τύπου και της λογοκρισίας έχουν αναλυθεί νομικά εδώ και πολλά χρόνια⁹. Αντίθετα, το ζήτημα του ελέγχου του περιεχομένου του διαδικτύου είναι σχετικά σύγχρονο και φαίνεται ότι ίσως δεν είναι δυνατό το διαδίκτυο να αντιμετωπισθεί νομικά με τον ίδιο τρόπο όπως, για παράδειγμα, μια εφημερίδα. Η νομική θεωρία έχει προβεί σε πολλές αναλύσεις και συγκρίσεις των μέσων της εφημερίδας, της τηλεόρασης κ.ά. με το διαδίκτυο¹⁰, αλλά το θέμα βέβαια δεν έχει μόνο θεωρητική σημασία: η πρόσβαση των ανηλίκων σε πορνογραφικές ιστοσελίδες αποτελεί ένα απλό παράδειγμα του γεγονότος αυτού.

Το διαδίκτυο περιέχει αμέτρητες πορνογραφικές ιστοσελίδες¹¹. Ήδη από το 1997, γονείς στις ΗΠΑ κατήγγειλαν τους υπευθύνους των βιβλιοθηκών, καθώς τα ανήλικα παιδιά τους συστηματικά αποκτούσαν πρόσβαση σε πορνογραφικές

9. Βλ. αναλυτικά, ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ Ι., *Το Δίκαιο των ΜΜΕ*, 2004, ΧΡΥΣΟΦΟΝΟ, ό.π., σ. 271 επ.

10. Ως προς το τι είναι, από νομικής πλευράς, το διαδίκτυο, έχουμε λάβει πολύ διαφορετικές απαντήσεις για το καταπιηκτικό αυτό φαινόμενο. Για μια πρώτη προσέγγιση, βλ. ΜΑΡΙΝΟ Α., *Το Ίντερνέτ και οι συνέπειές του κυρίως στο χώρο του δικαίου*, ΕλλΔ/νη 1998, 1. Οι απαντήσεις ποικίλλουν από την πλήρη άρνηση ότι το διαδίκτυο φέρνει κάτι εντελώς νέο στη νομική θεωρία (πρβλ. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ, *Δίκαιο και Internet*, β' εκδ. 2003, σ. 1, «..νόμος για το διαδίκτυο δεν υπάρχει, όπως δεν υπάρχει νόμος για το χαρτί, τη μηχανή του fax, τη συσκευή της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου...», βλ. και ΕΑΣΤΕΡΒΡΟΟΚ, *Cyberspace and the Law of the Horse*, 1996 U Chi Legal F. 207) μέχρι τη θέση ότι ο κυβερνοχώρος, λόγω του κώδικα επικοινωνίας που χρησιμοποιεί, εσωτερικεύει αξίες που καθορίζουν τη φύση της επικοινωνίας μέσω του διαδικτύου (LESSIG L., *The Law of the Horse: What Cyberspace Might Teach*, 1999, Harvard L.Rev. 500, HUNTER D., *Cyberspace as Place and the Tragedy of the Digital Anticommons*, 2003, 92 Calif. L.Rev., JOHNSON / POST, *Law and Borders-The Rise of Law in Cyberspace*, 1996, 48 Stan.L.Rev. 1367). Ίσως η ειλικρινής θέση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ στην υπόθεση *ALA v. US*, 123 5 ct 2293 (2003), ότι το διαδίκτυο απλά δεν έχει αρκετή ιστορία ακόμη πίσω του, ώστε να γίνει δεκτός άνευ άλλου ο παραλληλισμός του με τους φυσικούς κοινόχρηστους/δημόσιους τόπους, να βρίσκεται, τελικά, πιο κοντά στην αλήθεια σήμερα. Πάντως, το μόνο σίγουρο (και σχετικό εδώ) είναι ότι το διαδίκτυο είναι το τέλειο εγκληματικό εργαλείο, βλ. ΗΙΓΔΟΜ, *Ο ρόλος της Interpol*, στο Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Internet, εκδ. Σιδέρη, 2000, σ. 47, 48, «..οι χρήστες (του διαδικτύου) μπορούν να παραμείνουν εκατό τοις εκατό ανώνυμοι. Μπορούν να ανταλλάξουν άσμενες φωτογραφίες παιδιών γνωρίζοντας ότι οι πιθανότητες να εντοπιστούν είναι ελάχιστες...».

11. Βλ. γενικά, ΒΟΥΡΤ, *Dangerous Access: Uncovering Internet Pornography in America's Libraries*, 2000, www.copacommission.org/papers/bio63.pdf.

ιστοσελίδες μέσα από τους υπολογιστές τους¹². Οι νόμοι που επέβαλαν με διάφορους τρόπους τον έλεγχο της πρόσβασης των ανηλίκων, μέχρι σήμερα δεν έχουν όλοι κριθεί συνταγματικοί από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ, όμως οι προσπάθειες συνεχίζονται. Το γενικότερο πρόβλημα του ελέγχου του περιεχομένου του διαδικτύου, πάντως, έχει περιορισθεί, όσον αφορά τους αμερικανικούς νόμους, στο πολύ ειδικότερο πρόβλημα της προστασίας των ανηλίκων από την διαδικτυακή πορνογραφία¹³.

Η διαπραγμάτευση του θέματος αυτού, ανήλικοι και πρόσβαση σε πορνογραφικές ιστοσελίδες, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, όχι μόνο σε σχέση με το ελληνικό δίκαιο γενικά, αλλά και ειδικότερα, με τη δεοντολογία της βιβλιοθηκονομίας. Άλλωστε, τα προβλήματα στις ΗΠΑ που έδωσαν έναυσμα για τις σχετικές συζητήσεις ανέκυψαν επειδή ανήλικοι αποκτούσαν πρόσβαση σε πορνογραφία μέσα σε βιβλιοθήκες.

Κατά τον ελληνικό Κώδικα Λειτουργίας Δημοσίων Βιβλιοθηκών¹⁴, ορίζεται ήδη στο άρθρ. 1 ότι «η βιβλιοθήκη προωθεί χωρίς πολιτικές, φυλετικές ή άλλες διακρίσεις τη γνώση, την πληροφορία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό» (κανόνας που αφορά τη συνταγματική αρχή της ισότητας και την ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία). Από την άλλη μεριά, δεν υπάρχει μέσα στον Κανονισμό αυτό κάποια διάταξη, η οποία να προβλέπει ότι η λογοκρισία απαγορεύεται, όπως αυτή που βλέπουμε π.χ. στον Κώδικα Δεοντολογίας της Ένωσης Αμερικανικών

12. Βλ. αναλυτικά παρακάτω, υπό 3 και 4.

13. Βλ., ανάμεσα σε άλλους, BUCHANAN E., *The Internet as Friend or Foe of Intellectual Freedom*, IJIE, 2004, 2, www.ijie.org, η οποία αναφέρει ευρωπαϊκές χώρες, αλλά και τον Καναδά, όπου, αντίθετα προς τις ΗΠΑ, έχουν εκδοθεί νόμοι που απαγορεύουν υλικό το οποίο ενισχύει τη φυλετική βία και το μίσος, νόμοι που καλύπτουν επίσης τις διαδικτυακές μεταδόσεις. Αντίθετα, η Buchanan παρατηρεί ότι στις ΗΠΑ το ζήτημα της λογοκρισίας στο διαδίκτυο έχει αναλυθεί ουσιαστικά μόνο σε σχέση με την μετάδοση της πορνογραφίας ('σαν έμμονη ιδέα'), ενώ, κατά αυτήν, υπάρχουν και άλλα, πιο σημαντικά κοινωνικά σχετικά προβλήματα (ιστοσελίδες 'μίσους', ιστοσελίδες που προωθούν ουσιαστικά τις διαταραχές της διατροφής, προβάλλοντας τις διαταραχές αυτές όχι σαν ασθένειες, αλλά σαν 'επιλογές' ζωής κ.λπ.).

14. ΥΑ 830/2003. Γενικά για τις βιβλιοθήκες και τα είδη τους, βλ. ΜΠΩΚΟ Γ., *Εισαγωγή στην Επιστήμη της Πληροφόρησης*, 2001, 161 επ., επίσης ΜΠΩΚΟ Γ., *Τεχνολογία και Πληροφόρηση- Από τη Διαχείριση του Βιβλίου στη Διαχείριση της Γνώσης*, 2002, 58επ.

νικών Βιβλιοθηκών (American Library Association, δεύτερη αρχή¹⁵). Η Ένωση Αμερικανικών Βιβλιοθηκών αναφέρεται σταθερά στο δικαίωμα κάθε ατόμου να ζητά και να λαμβάνει πληροφορίες από όλες τις διαφορετικές απόψεις, για κάθε θέμα, χωρίς περιορισμό, ενώ προβλέπει την ελεύθερη πρόσβαση σε κάθε έκφραση ιδεών, μέσω των οποίων όλες οι πλευρές ενός ζητήματος, κινήματος ή αγώνα περιγράφονται, χωρίς περιορισμούς. Αντίθετα, από τον ελληνικό Κανονισμό προκύπτει¹⁶ (άρθρ. 2.1.2) ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, η βιβλιοθήκη *οφείλει* να αποφεύγει ορισμένο υλικό: «πρέπει με κάθε τρόπο να αποφεύγεται παντός είδους υλικό που έχει προφανή σκοπό το θρησκευτικό προσηλυτισμό, την πολιτική προπαγάνδα, την υποβολή μίσους, την προσβολή συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού και την εμπορική κερδοσκοπία». Επίσης, η βιβλιοθήκη βαρύνεται και με τη διασφάλιση του υλικού της από την οποιαδήποτε ένταξη περιεχομένου προσβλητικού προς τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Ίσως κρίθηκε ότι, λόγω της συνταγματικής απαγόρευσης της λογοκρισίας, δεν υπήρχε ανάγκη να επαναληφθεί αυτή στον Κανονισμό. Ωστόσο, η προσοχή με την οποία δηλώθηκε (άρθρ. 2.1.2) πως σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχει υποχρέωση, ουσιαστικά, αποφυγής υλικού, μπορεί να σηματοδοτεί μια διαφορετική στάση του Έλληνα νομοθέτη από εκείνη του Αμερικανού, σε σχέση με τη λογοκρισία και τη βιβλιοθηκονομία. Η διαφορετική στάση, πάντως, των Αμερικανών σε σύγκριση με τους Ευρωπαίους, ως προς το ζήτημα της λογοκρισίας, έχει ήδη παρατηρηθεί στη διεθνή βιβλιογραφία¹⁷.

Σε κάθε περίπτωση, δεν υπάρχει ειδική πρόβλεψη στον ελληνικό Κανονισμό Λειτουργίας των Βιβλιοθηκών για το ζήτημα της λογοκρισίας και την πρόσβαση στο διαδίκτυο. Ορίζεται ότι η βιβλιοθήκη δίνει στην κοινότητα που εξυπηρετεί τη δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο από το χώρο της (άρθρ. 4.4). Η πρόσβαση ορίζεται από τον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας της βιβλιοθήκης,

15. «Οι βιβλιοθηκονόμοι οφείλουν να αντιστέκονται σε κάθε προσπάθεια λογοκρισίας υλικού της βιβλιοθήκης από ομάδες ή από συγκεκριμένα άτομα», www.ala.org.

16. Ανάλυση του Κανονισμού, βλ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ Μ., *Το Δίκαιο της Πληροφορίας*, 2004, 123 επ.

17. Βλ., ανάμεσα σε άλλους, BUCHANAN E., *The Internet as Friend or Foe of Intellectual Freedom*, ό.π., υποσημείωση αρ. 13.

τις συνδρομές της σε πηγές πληροφόρησης, τις οδηγίες που αφορούν την επιλογή του υλικού και τους περιορισμούς χρήσης που μπορεί να επιβάλλει η βιβλιοθήκη. Από το άρθρο αυτό, σε συνδυασμό με το άρθρ. 2.1.2, προκύπτει ότι ο Κανονισμός ίσως αφήνει μια ευχέρεια στις βιβλιοθήκες να ελέγξουν την πρόσβαση των χρηστών σε σελίδες του διαδικτύου, οι οποίες εάν ήσαν βιβλία ή άλλο υλικό, θα ενέπιπταν στο 'προς αποφυγήν' κατά τον Κανονισμό υλικό¹⁸.

Σε σχέση όμως με το ειδικό ζήτημα 'ανήλικοι και πρόσβαση σε πορνογραφικό υλικό στο διαδίκτυο από υπολογιστές στις δημόσιες βιβλιοθήκες στην Ελλάδα' (θέμα που προκάλεσε τόση αναστάτωση στις ΗΠΑ, όπως περιγράφεται κατωτέρω) πρέπει να παρατηρήσουμε τα εξής:

α) Ότι δεν υπάρχει ανάμεσα στο 'απαγορευμένο' υλικό της βιβλιοθήκης, κατά τον Κανονισμό, συγκεκριμένη και ειδική πρόβλεψη (απαγορευτική) για το πορνογραφικό υλικό, ούτε ειδική πρόβλεψη μόνο για την πρόσβαση στο διαδίκτυο, αλλά ούτε ειδική και για τα βιβλία, περιοδικά κ.λπ. της βιβλιοθήκης

β) Ότι πολύ δύσκολα μπορεί να ερμηνεύσει κανείς τους όρους του 'απαγορευμένου' αυτού υλικού, κατά τον Κανονισμό, σαν να έχουν σχέση με πορνογραφία (οι λέξεις 'προσηλυτισμός', 'προπαγάνδα', 'υποβολή μίσους', 'εμπορική κερδοσκοπία'¹⁹, 'υλικό προσβλητικό για τα άτομα με ειδικές ανάγκες', δεν έ-

18. Πρβλ. και τη σκέψη του NADEL M., *The First Amendment's Limitation on the Use of Internet Filtering in Public and School Libraries: What Content Can Librarians Exclude?* 78 Texas LRev 2000, 1116, 1119, «...δεν υφίσταται διαφορά από συνταγματικής απόψεως μεταξύ της διακριτικής ευχέρειας της βιβλιοθήκης να επιλέγει όποια βιβλία κρίνει για παραγγελία και της διακριτικής της ευχέρειας να καθορίζει την πρόσβαση στο διαδίκτυο μέσω των τερματικών της...».

19. Το διαδίκτυο περιέχει χιλιάδες ιστοσελίδες με εμπορική πορνογραφία, δηλαδή πορνογραφικό υλικό στο οποίο επιτρέπεται η πρόσβαση μόνο εάν πληρώσει κανείς αντίτιμο, μέσω μιας πιστωτικής κάρτας κ.λπ. Στο βαθμό αυτόν, οπωσδήποτε το υλικό προορίζεται αποκλειστικά για εμπορική κερδοσκοπία και θα μπορούσε κανείς να το εντάξει στο 'απαγορευμένο' κατά τον Κανονισμό υλικό. Όμως, εάν αυτή ήταν η πρόθεση του Έλληνα νομοθέτη, θα μπορούσε πολύ πιο απλά να συμπεριλάβει ρητά και την πορνογραφία (έστω) με κερδοσκοπικό σκοπό στον κατάλογο. Επειδή αυτό δε συνέβη, υπάρχει μια αμφιβολία κατά πόσο η ερμηνεία αυτή είναι σωστή. Για παράδειγμα, κατά τον αμερικανικό νόμο Child Online Protection Act, 47 USC, 231 (κηρύχθηκε αντισυνταγματικός το 2004 από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ, ως αντίθετος στην αρχή της ελευθερίας της έκφρασης) απαγορευόταν η διάθεση στο διαδίκτυο πορνογραφικού υλικού για εμπορικό σκοπό, εκτός εάν συνοδευόταν από την υποχρέωση ο κάθε χρήστης να αποδεικνύει (κάπως) την η-

χουν, λογικά, σχέση με το πορνογραφικό υλικό, αλλά αναφέρονται σε άλλου είδους έννοιες).

γ) Ότι, επομένως, το ερώτημα εάν οι βιβλιοθήκες στην Ελλάδα υποχρεούνται ή δικαιούνται να ελέγχουν την πρόσβαση στο διαδίκτυο των ανηλίκων σε πορνογραφικό υλικό, μπορεί να απαντηθεί με προσφυγή σε διατάξεις εκτός του Κανονισμού λειτουργίας των βιβλιοθηκών.

Πριν επιχειρηθεί, όμως, μια ανάλυση της νομικής αντιμετώπισης του ζητήματος στην Ελλάδα, έχει ενδιαφέρον να δούμε τι έχει συμβεί μέχρι σήμερα στις ΗΠΑ, όπου σχετικές δικαστικές υποθέσεις, πολύ σημαντικές, έχουν κριθεί και από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ.

2. Οι πρώτες νομικές προσπάθειες ελέγχου πρόσβασης ανηλίκων σε πορνογραφικό και άλλο υλικό στις ΗΠΑ.

Η πρώτη προσπάθεια ελέγχου του περιεχομένου του διαδικτύου στις ΗΠΑ ήταν ο νόμος Communications Decency Act του 1996²⁰. Με τον νόμο αυτόν, η εν γνώσει του αποστολέα μετάδοση μέσω διαδικτύου αναξιοπρεπών ή αισχρών μηνυμάτων προς κάθε λήπτη κάτω των 18 ετών συνιστούσε ποινικό αδίκημα²¹ (με ποινές μέχρι 2 έτη φυλάκισης και πρόστιμα μέχρι \$250.000). Επίσης, απαγορευόταν η εν γνώσει του αποστολέα μετάδοση ή παράθεση σε πρόσωπο κάτω των 18 ετών κάθε μηνύματος το οποίο, στο περιεχόμενό του, εκθέτει ή περιγράφει, με όρους εξαιρετικά προσβλητικούς κατά τα σύγχρονα κριτήρια της κοινότητας, σεξουαλικές ή αφοδευτικές δραστηριότητες ή όργανα κ.λπ. Η απόδειξη ότι ο αποστολέας είχε προσπαθήσει, με καλή πίστη, να εμποδίσει την πρόσβαση σε αυτό το υλικό με αποτελεσματικές πράξεις, όπως με το να ζητά πιστοποίηση της ηλικίας (με τη λήψη στοιχείων της πιστωτικής κάρτας, για παράδειγμα, ή με έναν αριθμό πιστοποίησης ενηλικότητας που διατίθεται μέσω διαδικτύου), ήταν

λικία του (ότι ήταν ενήλικας), βλ. *Ashcroft v. ACLU*, www.aclu.org (περιγράφεται παρακάτω στο παρόν άρθρο). Εκεί, δηλαδή, ρητά αναγράφηκε στον νόμο η απαγόρευση διαδικτυακής διάθεσης πορνογραφικού υλικού με κερδοσκοπικό σκοπό.

20. Βλ. παρατηρήσεις για τον νόμο αυτόν και για την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, η οποία τον ακύρωσε, στον ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ Ι., *Δίκαιο και Internet*, 2003, σ. 49-50.

21. Title 47 U.S.C.A. 223 (a) (1) (B) (ii) (Supp. 1997).

λόγος απαλλαγής από κάθε ευθύνη. Ο στόχος του νόμου ήταν να εμποδίζεται η πρόσβαση των ανηλίκων σε πορνογραφικές ιστοσελίδες.

Μέσα σε οκτώ ημέρες από την ψήφιση του νόμου, είκοσι φορείς²² έκαναν αίτηση ασφαλιστικών μέτρων και εμπόδισαν προσωρινά την εφαρμογή του νόμου. Εκτός των άλλων, η προϋπόθεση 'αναξιοπρεπή μηνύματα' κρίθηκε από το Δικαστήριο αμέσως τόσο αόριστη²³, ώστε να απαγορεύεται να ποινικοποιηθεί η πράξη μετάδοσης 'αναξιοπρεπούς μηνύματος'. Ακολούθησαν και άλλες προσφυγές κατά της συνταγματικότητας του νόμου αυτού, από τις γνωστές οργανώσεις προστασίας ατομικών δικαιωμάτων στις ΗΠΑ, όπως η American Civil Liberties Union και άλλες. Όταν η υπόθεση δικάστηκε επί της ουσίας στο Ανώτατο Δικαστήριο, ο νόμος κρίθηκε²⁴ αντισυνταγματικός (κατά πλειοψηφία 7-2), ως αντίθετος στην ελευθερία της έκφρασης (Πρώτη Τροποποίηση, αμερικανικό Σύνταγμα). Οι λόγοι που θεμελιώναν την απόφαση του Δικαστηρίου σε γενικές γραμμές ήσαν οι εξής:

α) ο νόμος δεν περιόριζε μόνο τις εμπορικές συναλλαγές (περιόριζε και τη μη εμπορική πορνογραφία στο διαδίκτυο)

β) ο νόμος δεν περιείχε ορισμό του τι σημαίνει 'αναξιοπρεπές'

γ) ο νόμος δεν απαιτούσε να μην έχει το υλικό το οποίο χαρακτηριζόταν ως εξαιρετικά προσβλητικό καμία κοινωνική αξία

δ) ο νόμος δεν περιόριζε την απαγόρευση σε συγκεκριμένους χρόνους

ε) ο νόμος επέβαλλε περιορισμούς σε μεγάλο μέρος του 'λόγου', ο οποίος προστατεύεται συνταγματικά υπέρ των ενηλίκων (αποστολή και αποδοχή μηνυμάτων)

στ) ο νόμος δεν θεμελιώνει την απαγόρευση σε κάποια συγκεκριμένη αξιολόγηση, η οποία θα αναφερόταν ειδικά στα χαρακτηριστικά του νέου μέσου του διαδικτύου, στο οποίο όμως εφαρμόζεται η συνταγματική προστασία της ελευ-

22. Μέσω διαδικτυακής οργάνωσης, οι είκοσι αυτοί φορείς είχαν ήδη συγκεντρώσει 50.000 ονόματα ατόμων, τα οποία επίσης ζητούσαν τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων, βλ. BREKKE D. / VESELY R., *CDA Struck Down*, www.wired.com/news/politics/0,183,4721,00.html.

23. Αοριστία, την οποία απαγορεύει η Πέμπτη Τροποποίηση του αμερικανικού Συντάγματος.

24. *Reno, Attorney-General of the US v. American Civil Liberties Union*, 521 US 844 (1997).

θερίας της έκφρασης χωρίς περιορισμούς (ενώ, για παράδειγμα, αυτό δεν ισχύει για τις ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις)²⁵.

Μετά την απόφαση του Δικαστηρίου, ο πρόεδρος Bush με μήνυμά του από τον Λευκό Οίκο δήλωσε ότι η κυβέρνηση θα μελετήσει προσεκτικά το ζήτημα, αλλά επίσης ότι το διαδίκτυο πρέπει να είναι ασφαλές για τα παιδιά, ώστε να μην καταλήξουν στα 'κακόφημα' μέρη του²⁶. Πάντως, η Αμερικανική Ένωση Βιβλιοθηκών εξέδωσε αμέσως μια δήλωση υπέρ της απόφασης, υποστηρίζοντας ότι ο νόμος παραβίαζε δικαιώματα κατά το Library Bill of Rights²⁷.

Οι πιέσεις, όμως, των γονέων και άλλων φορέων προς τις βιβλιοθήκες να διαθέτουν τεχνολογικά φίλτρα²⁸ και να εμποδίζουν την πρόσβαση των παιδιών

25. Σε σχέση με αυτό το σημείο, το Δικαστήριο απέρριψε κατά πλειοψηφία, επίσης, τους ισχυρισμούς της κυβέρνησης ότι ο νόμος προωθούσε την αύξηση του περιεχομένου και την εξάπλωση του διαδικτύου, γιατί κατά την άποψή της, επειδή το περιεχόμενο του διαδικτύου παρέμενε ανεξέλεγκτο και, επομένως, είχε καταλήξει να βρithει αναξιοπρεπών ιστοσελίδων, οι άνθρωποι απομακρύνονταν από τη χρήση του διαδικτύου (δεν υπήρχαν, πραγματικά, εμπειρικές αποδείξεις για αυτό το σημείο, αλλά μάλλον για το ακριβώς αντίθετο, ότι ο αριθμός των χρηστών αυξανόταν συνεχώς).

26. Statement by the President-The White House, Office of the Press Secretary, June 26, 1996, «... σήμερα, το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε ότι μέρη του νόμου περί αξιοπρεπούς επικοινωνίας που αντιμετωπίζουν την αναξιοπρέπεια, δεν είναι συνταγματικά. Θα μελετήσουμε προσεκτικά την απόφαση. ...το διαδίκτυο είναι ένα απίστευτα δυναμικό μέσο για την ελευθερία της έκφρασης και την ελευθερία του λόγου και αυτό πρέπει να προστατευθεί... υπάρχει όμως υλικό στο διαδίκτυο ξεκάθαρα ακατάλληλο για τα παιδιά... αν πρόκειται να κάνουμε το διαδίκτυο μια δυναμική πηγή γνώσης, πρέπει να δώσουμε στους γονείς και τους δασκάλους τα εργαλεία που χρειάζονται για να κάνουν το διαδίκτυο ασφαλές για τα παιδιά... με τη σωστή τεχνολογία και τα συστήματα αξιολόγησης μπορούμε να διασφαλίσουμε ότι τα παιδιά μας δεν θα καταλήξουν στα κακόφημα μέρη του διαδικτύου...», [www.epic.org.free_speech?cda/clinton_cda_decision.html](http://www.epic.org/free_speech?cda/clinton_cda_decision.html). Ο Bush αναφέρθηκε στα 'red light districts' του διαδικτύου, ενώ με τον όρο 'red light districts' αναφέρονται συνήθως οι συνοικίες στις πόλεις όπου εδρεύουν και εργάζονται οι ιερόδουλες κ.ά.

27. Resolution on the Use of Software in Libraries, www.ala.org, Ιούλιος 2, 1997.

28. Παράδειγμα τέτοιων τεχνολογικών φίλτρων είναι το CyberPatrol της Microsoft, αλλά και άλλα (Cybersitter της Solid Oak Software κ.λπ.). Το κόστος τους κυμαίνεται σε δέκα δολάρια ανά υπολογιστή που ανήκει σε δίκτυο και σε σαράντα δολάρια για έναν υπολογιστή στο σπίτι, που συνδέεται με το διαδίκτυο με διακομιστή.

τους σε πορνογραφικό διαδικτυακό υλικό συνεχίζονταν²⁹. Αυτές, βέβαια, ήσαν και οι πιέσεις και οι αναφορές που είχαν οδηγήσει καταρχήν την κυβέρνηση στην έκδοση του Communications Decency Act, καθώς υπήρχαν πολλές καταγγελίες ότι τα παιδιά ήταν συνεχώς εκτεθειμένα σε σχετικό βλαπτικό για αυτά υλικό. Ήδη είχαν εκδοθεί πολιτειακοί νόμοι επιβάλλοντας τα φίλτρα στις βιβλιοθήκες, προκαλώντας μεγάλες αντιδράσεις στις πολιτείες του Οχάιο, στη Βοστώνη, στη Φλόριδα και την Καλιφόρνια³⁰.

29. Οι ατομικές ενέργειες γονέων ήσαν εκείνες που έδωσαν έναυσμα για την αναζήτηση της ορθής νομικής αντιμετώπισης του ζητήματος. Ήδη από το 1997, στην Καλιφόρνια, πολιτεία όπου εμφανίζονται κατά καιρούς ιδιαίτερα 'πρωτοποριακές' αγωγές, η μητέρα ενός παιδιού δώδεκα ετών, του Brandon (ο οποίος είχε επισκεφθεί 12 φορές τη βιβλιοθήκη, είχε αντιγράψει πορνογραφικό υλικό σε δισκέτες και το τύπωσε σε εκτυπωτή συγγενή του), η Kathleen R., κατέθεσε αγωγή κατά της τοπικής βιβλιοθήκης (τυπικά, κατά του Δήμου της πόλης). Κατά την αγωγή, η πολιτική της απεριόριστης πρόσβασης σε διαδικτυακό υλικό της βιβλιοθήκης συνιστούσε το (αστικό) αδίκημα της δημόσιας 'ενόχλησης' ('nuisance'), η χρήση δημοσίου χρήματος για να βλέπουν τα παιδιά πορνογραφία μέσα σε βιβλιοθήκες συνιστούσε το αδίκημα της κατασπατάλησης του δημοσίου χρήματος και υπήρχε αστική ευθύνη της βιβλιοθήκης. Η αγωγή τροποποιήθηκε, ώστε να βελτιωθεί η καινοφανής αυτή νομική βάση (σε σχέση με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης) και να μεταβληθεί σε ισχυρισμό ότι η βιβλιοθήκη παραβίαζε τη συνταγματική της υποχρέωση να προστατεύει τους ανηλίκους από πορνογραφικό υλικό με την τοποθέτηση τεχνολογικών φίλτρων ελέγχου της πρόσβασης σε όλους τους υπολογιστές της. Στη δίκη, παρενέβη η τοπική οργάνωση της Αμερικανικής Ένωσης Ατομικών Δικαιωμάτων (ACLU) που ισχυρίστηκε ότι ούτε ο γονέας, ούτε η πολιτεία μπορούσαν συνταγματικά να επιβάλλουν σε μια βιβλιοθήκη να τοποθετήσει τεχνολογικά φίλτρα. Βλ. ACLU in Court Again to Defend Liberty Against CA Parent Seeking Internet Censorship, Oct. 19 1999, www.aclu.org/FreeSpeech/FreeSpeech.cfm?ID=8730&c=83. Η αγωγή απορρίφθηκε και στους δύο βαθμούς δικαιοδοσίας (για την απόφαση του Εφετείου, βλ. *Kathleen R. v. City of Livermore*, <http://www.techlawjournal.com/courts/kathleenr/20010306op.asp>). Το παράρτημα της Αμερικανικής Ένωσης Ατομικών Δικαιωμάτων στη Βιρτζίνια προχώρησε σε αγωγή κατά της τοπικής βιβλιοθήκης της Loudoun County, για να ακυρώσει την πολιτική της να χρησιμοποιεί τεχνολογικά φίλτρα ελέγχου πρόσβασης του παιδιών σε πορνογραφικό υλικό, αγωγή η οποία είχε θετικό για την ένωση αποτέλεσμα, μετά από απόφαση του ομοσπονδιακού εφετείου της Βιρτζίνια, βλ. αναλυτικά http://66.249.93.104/search?q=cache:SzOICDNy_EsJ:www.techlawjournal.com/courts/loudon/Default.htm+ACLU+Loudon+County&hl=el&ct=el&cd=1.

30. MACAVINTA C., *Next Decency Fight: Libraries*, June 26, 1997, www.news.com.com/2100-1023-200697.html?legacy=cnet.

Ο δήμαρχος της Βοστώνης, Thomas Menino, μετά από πολλές καταγγελίες γονέων ότι τα παιδιά τους συνεχώς 'μελετούσαν' πορνογραφικές ιστοσελίδες στις δημόσιες βιβλιοθήκες, διέταξε (πριν ακυρωθεί ο παραπάνω νόμος) να τοποθετηθούν τεχνολογικά φίλτρα προστασίας και στις 200 βιβλιοθήκες της πόλης. Μετά από αντιδράσεις, συμβιβάστηκε, επιτρέποντας μόνο στα παιδιά που έφεραν γραπτή άδεια από τους γονείς τους να έχουν ανεξέλεγκτη πρόσβαση στο διαδίκτυο στις βιβλιοθήκες. Παράλληλα, τα φίλτρα στους υπολογιστές που βρίσκονταν στα τμήματα της βιβλιοθήκης για παιδιά³¹ διατηρήθηκαν. Η λύση συμβάδιζε με εκείνη που είχε προτείνει από την αρχή, με γράμμα του, ο δικηγόρος της Kathleen R.³², στην Καλιφόρνια, στην βιβλιοθήκη του Δήμου (ώστε να μην καταθέσει αγωγή κατά της βιβλιοθήκης): «είτε χωρίστε τους υπολογιστές σε εκείνους για παιδιά και σε εκείνους για ενήλικες, και τοποθετήστε φίλτρα μόνο στους υπολογιστές για τα παιδιά, είτε ζητήστε από τα παιδιά να φέρουν έγγραφη συγκατάθεση των γονέων τους σε απεριόριστη πρόσβαση»³³. Η κύρια νομική βάση της ευθύνης της βιβλιοθήκης κατά την αγωγή ήταν αδικοπρακτικής φύσεως: η βιβλιοθήκη παραβίαζε την υποχρέωσή της να μην προξενεί βλάβες στα παιδιά που έβλεπαν μέσα στους χώρους της πορνογραφία στο διαδίκτυο³⁴.

31. MACAVINTA C., βλ. υποσημείωση 30.

32. Βλ. υποσημείωση 29.

33. Βλ. Γράμμα του δικηγόρου της ενάγουσας στην υπόθεση *Kathleen R. v. City of Livermore, Michael Millen*, της 31^{ης} Μαρτίου 1998, στο οποίο από την αρχή τονίζει: «Παρακαλώ προσέξτε ότι η υπόθεση αυτή δεν έχει σχέση με την ελευθερία του λόγου, γιατί η αισχρότητα δεν προστατεύεται συνταγματικά υπέρ κανενός, ούτε ενήλικα ούτε ανηλικού, και οι ανήλικοι δεν έχουν το συνταγματικό δικαίωμα να βλέπουν σεξουαλικό υλικό που τους βλάπτει. Το ζήτημα είναι ζήτημα ασφαλείας των παιδιών». Σε ευθεία αντίθεση με τη θέση αυτή, ο δικηγόρος του Δήμου απάντησε: «όλα τα μέλη της κοινότητας έχουν ελεύθερη και ίση πρόσβαση σε όλο το υλικό της βιβλιοθήκης, ανεξάρτητα από το περιεχόμενό της, τις θέσεις που υποστηρίζει ... Αυτά τα δικαιώματα απολαμβάνουν όλοι οι χρήστες δημόσιας βιβλιοθήκης και οι ανήλικοι», Γράμμα του Thomas Curry, δικηγόρου του Δήμου, της 17^{ης} Απριλίου 1998, βλ. www.techlawjournal.com/courts/kathleenr/806001let.htm.

34. Ηλεκτρονική προσωπική επικοινωνία με τον δικηγόρο της ενάγουσας, Mike Millen, της 20ης.9.2004, ο οποίος τονίζει στο μήνυμά του: «..η νομική βάση της αγωγής ήταν ότι η βιβλιοθήκη, με το να επιτρέπει, εν γνώσει της, στα παιδιά να έχουν πρόσβαση στην πορνογραφία, προξενούσε βλάβες στα νεαρά μυαλά τους. Το δικαστήριο απέρριψε την αγωγή για δικονομικούς μόνο

Κατά έναν ειρωνικό τρόπο, το ζήτημα των φίλτρων είχε αρχικά προταθεί από τις ίδιες τις βιβλιοθήκες, στη δίκη³⁵ στο Ανώτατο Δικαστήριο για την ακύρωση του Communications Decency Act του 1997. Οι εκπρόσωποί τους είχαν οι ίδιοι προτείνει τα τεχνολογικά φίλτρα σαν μια εναλλακτική λύση, η οποία θα επιβάρυνε λιγότερο τις βιβλιοθήκες από μια γενική υποχρέωση να ελέγχουν τι βλέπει ο κάθε χρήστης στους υπολογιστές της βιβλιοθήκης. Η υποχρέωση αυτή θα σήμαινε ότι, εάν οι χρήστες επεξεργάζονταν απαγορευμένο υλικό στο διαδίκτυο, οι βιβλιοθηκονόμοι θα μπορούσαν να φέρουν ευθύνη, λόγω της μεσολάβησής τους στην επικοινωνία αυτή. Η κυβέρνηση φαίνεται ότι 'άρπαξε' αυτό ακριβώς το επιχείρημα του ηπιότερου περιορισμού δικαιώματος, επιχείρημα των ιδίων των βιβλιοθηκών και τις εγκλώβισε³⁶ μέσα σε αυτό. Έτσι, ο επόμενος νόμος που αφορούσε ειδικά τις βιβλιοθήκες³⁷ και επίσης απασχόλησε μέχρι και το Ανώτατο Δικαστήριο, ήταν πολύ πιο 'πονηρός' στη σύλληψή του.

λόγους (το Σύνταγμα και ο νόμος Communications Decency Act δεν επέτρεπαν την ευδοκίμηση της αγωγής).Εάν ένας φορέας δεν γνωρίζει ότι φέρει αστική ευθύνη αποζημίωσης για ζημίες που μπορεί να προκληθούν, δεν πρόκειται να πάρει μέτρα να αποφύγει τις βλάβες αυτές...αν ένα δικαστήριο έκρινε ότι οι βιβλιοθήκες δεν φέρουν ευθύνη εάν οι χρήστες τραυματιστούν σε πτώση, επειδή οι μοκέτες τους είναι τριμμένες και επικίνδυνες, τότε μπορεί κανείς να είναι σίγουρος ότι οι παλιές και επικίνδυνες μοκέτες θα μείνουν στη θέση τους ή θα αλλαχθούν πολύ αργότερα...Παρομοίως, οι βιβλιοθήκες που εν γνώσει τους επιτρέπουν σε παιδιά να δηλητηριάζονται από την πορνογραφία, δεν έχουν οικονομικά κίνητρα να αλλάξουν τους τρόπους λειτουργίας τους, κυρίως όταν ομάδες όπως η Αμερικανική Ένωση Ατομικών Δικαιωμάτων, τις ενθαρρύνει να το επιτρέπουν. Για να το θέσουμε απλά, η Kathleen R. ήθελε να είναι η βιβλιοθήκη υπεύθυνη για τη ζημιά που έπαθε το παιδί της, κυρίως μετά την άρνηση και της διοίκησης της βιβλιοθήκης και του δικηγόρου της να εμποδίσουν την πρόσβαση παιδιών σε διαδικτυακή πορνογραφία για το μέλλον...».

35. *Reno, Attorney-General of the US v. American Civil Liberties Union*, 521 US 844 (1997).

36. «Τώρα έχουμε κολλήσει στη μέση, λόγω των επιχειρημάτων που εμείς οι ίδιοι προτείναμε στο Ανώτατο Δικαστήριο...αλλά ακόμη δεν πιστεύουμε ότι τα σύγχρονα τεχνολογικά φίλτρα είναι αποτελεσματικά μέσα σε έναν δημόσιο φορέα όπως η βιβλιοθήκη...», LIEBOW D., στο *Next Decency Flight: Libraries*, ό.π.

37. Child Internet Protection Act. Υπογράφηκε από τον Πρόεδρο Bush την 21^η Δεκεμβρίου 2000 (Public Law 106-554).

3. Ο νόμος Child Internet Protection Act και η απόφαση *American Library Association v. US*, 2003.

Η 'πονηριά' του νόμου Child Internet Protection Act σε σχέση με το φιλτράρισμα και τις βιβλιοθήκες ήταν η εξής: ο (νέος τότε) νόμος δεν επέβαλλε στις βιβλιοθήκες τη χρήση των φίλτρων. Απλά, καθόριζε ότι βιβλιοθήκες οι οποίες δεν τοποθετούσαν τα φίλτρα, δεν θα μπορούσαν να εισπράξουν (σημαντικότες) επιχορηγήσεις από ομοσπονδιακές πηγές χρημάτων. Λίγο πριν εκδοθεί ο νόμος αυτός, είχαν ήδη καταγγελθεί πάνω από 2.000 περιστατικά, στα οποία χρήστες βιβλιοθηκών αποκτούσαν συνεχώς πρόσβαση σε πορνογραφία μέσα από τους υπολογιστές, ενώ δεν έκαναν καν τον κόπο να αλλάξουν ιστοσελίδες φεύγοντας ή να εξαφανίσουν τυπωμένες σελίδες πορνογραφίας που παρέμεναν στους εκτυπωτές της βιβλιοθήκης³⁸. Ήδη πριν την ψήφιση του νόμου, το 17% των βιβλιοθηκών είχε προβεί στην τοποθέτηση των φίλτρων. Ο νόμος προσβλήθηκε αμέσως ως αντισυνταγματικός, λόγω της ελευθερίας λόγου και έκφρασης, με προσφεύγοντες την Αμερικανική Ένωση Βιβλιοθηκών, αλλά και την (πολύ ισχυρή) Αμερικανική Ένωση Ατομικών Δικαιωμάτων.

Οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν τα εξής, σε γενικές γραμμές:

α) Ο νόμος επιβάλλει μια σοβαρότατη ποινή στις βιβλιοθήκες που δεν επιθυμούν να φιλτράρουν το προσβάσιμο διαδικτυακό υλικό, οι οποίες είχαν όμως απόλυτη ανάγκη από τα ομοσπονδιακά χρήματα για να λειτουργήσουν.

β) Ποτέ πριν δεν είχε κριθεί δικαστικά ότι για να προστατέψουμε τους ανήλικους, προσβάλλουμε τα δικαιώματα των ενηλίκων και επιβάλλουμε στους ενήλικες να βλέπουν μόνο ό,τι βλέπουν και τα παιδιά.

γ) Ο ενήλικας χρήστης, ενώ μπορεί, αν το ζητήσει από το προσωπικό της βιβλιοθήκης, να απενεργοποιήσει το τεχνολογικό φίλτρο, δεν θα το κάνει, από συστολή και ντροπή.

38. BURT, *Dangerous Access: Uncovering Internet Pornography in America's Libraries*, 2000, www.copacommission.org/papers/bio63.pdf. Οι πιο δημοφιλείς πορνογραφικές ιστοσελίδες δεν ήταν ακριβώς οι πιο 'ελαφριές': την πιο μεγάλη ζήτηση είχαν εκείνες με διαστροφικό πορνογραφικό υλικό (παιδοφιλία, σαδομαζοχισμός, σεξουαλική δουλεία, σεξουαλικές πράξεις με ζώα, βλ. ELMER-DEWITT P., *On a Screen Near You: Cyberporn*, Time 27, Australia, July 10, 48-55.

δ) Η πορνογραφία που δεν περιέχει λέξεις, αλλά μόνο εικόνες, δεν μπορεί να φιλτραριστεί.

ε) Η πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι όπως η πρόσβαση στη θάλασσα, στο πεζοδρόμιο, στο δρόμο. Η απαίτηση ο πολίτης να ζητά άδεια για να περπατήσει στο δρόμο είναι αντισυνταγματική, όπως είναι επίσης αντισυνταγματική η απαίτηση να ζητά ο χρήστης άδεια ('βγάλτε το φίλτρο') για να 'σερφάρει' ελεύθερα στο διαδίκτυο.

στ) Ο νόμος περιορίζει την πρόσβαση σε χιλιάδες σελίδες απολύτως νομίμου υλικού.

ζ) Ο νόμος προσβάλλει και την αρχή της ισότητας, καθώς εκείνοι που θα στερηθούν την απεριόριστη πρόσβαση θα είναι περισσότερο οι ομάδες του πληθυσμού, οι οποίες δεν διαθέτουν προσωπική σύνδεση με το διαδίκτυο (οι φτωχοί, οι μαύροι, οι Λατίνοι, οι Μεξικανοί κ.λπ.).

η) Η απαγόρευση πρόσβασης σε υλικό που αποτελεί συνταγματικά προστατευόμενο λόγο, σημαίνει μια δραματική αποξένωση από την εθνική κληρονομιά και τη συνταγματική παράδοση του έθνους.

Από την άλλη μεριά, η κυβέρνηση με τις ομάδες και φορείς στήριξης της συνταγματικότητας του νόμου παρουσίασαν συνοπτικά τα εξής επιχειρήματα:

α) Η ελεύθερη πρόσβαση στο διαδίκτυο δεν έχει σκοπό της την προστασία των δικαιωμάτων στην ελεύθερη έκφραση των εκδοτών ή όσων διατηρούν ηλεκτρονικές πορνογραφικές ιστοσελίδες.

β) Η βιβλιοθήκη παρέχει την πρόσβαση στο διαδίκτυο για ενημερωτικούς, εκπαιδευτικούς και συναφείς σκοπούς και όχι για να προωθήσει παράνομες πορνογραφικές ιστοσελίδες.

γ) Οι βιβλιοθήκες προβαίνουν σε λογοκρισία και δεν παραγγέλνουν πορνογραφικό υλικό σε μορφή βιβλίων ή περιοδικών, χωρίς ποτέ να αμφισβητηθεί η νομιμότητα της συγκεκριμένης πρακτικής.

δ) Οι βιβλιοθηκονόμοι δεν έχουν την πρακτική δυνατότητα να ελέγξουν μια προς μια όλες τις ιστοσελίδες με ύποπτο πορνογραφικό υλικό, για να εμποδίσουν την πρόσβαση μόνο σε αυτές τις ιστοσελίδες.

ε) Οι βιβλιοθηκονόμοι δεν μπορούν να περιφέρονται μέσα στις βιβλιοθήκες, ελέγχοντας στις οθόνες των υπολογιστών τι βλέπει ο κάθε χρήστης.

στ) Τα χρήματα του δημοσίου πρέπει να δαπανώνται για σκοπούς που προωθούν το δημόσιο συμφέρον και όχι για να διευκολύνουν την πρόσβαση ατόμων σε παράνομο υλικό.

ζ) Ο νόμος δεν επιβάλλει τα τεχνολογικά μέτρα φιλτραρίσματος, αλλά απλά απαγορεύει κάποιες μορφές χρηματοδότησης της βιβλιοθήκης που δεν επιβάλλει το φιλτράρισμα.

η) Οποιοσδήποτε ενήλικας επιθυμεί, μπορεί να ζητήσει την απενεργοποίηση του φίλτρου.

θ) Το διαδίκτυο δεν έχει ακόμη αναγνωρισθεί ως έννομο αγαθό ελεύθερης πρόσβασης, όπως τα πεζοδρόμια κ.λπ. και δεν διαθέτει μια ιστορία που να μπορεί να στηρίξει μια παρόμοια θέση.

Η αντιπαράθεση ήταν οξεία – ήταν σίγουρο ότι οι εννέα Δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου δεν επρόκειτο να εκδώσουν μια ομόφωνη απόφαση. Στην πλειοψηφία τους, πάντως, (οι έξι) έκριναν³⁹ ότι ο νόμος ήταν συνταγματικός. Οι δημόσιες βιβλιοθήκες που θα ήθελαν να ζητήσουν ομοσπονδιακές χρηματοδοτήσεις, έπρεπε να εγκαταστήσουν τεχνολογικά φίλτρα για την προστασία από την πορνογραφία. Η Kathleen R.⁴⁰ φαίνεται ότι είχε κερδίσει, στο σημείο αυτό, το παιχνίδι. Οι γονείς μπορούσαν πλέον να στέλνουν τα παιδιά τους στις δημόσιες βιβλιοθήκες που τοποθέτησαν τα φίλτρα και να μην ανησυχούν μήπως εκείνα εκτίθενται με τις ώρες στην πορνογραφία.

4. *Ashcroft, Attorney General v. American Civil Liberties Union et al., 2004.*

Ωστόσο ο 'πόλεμος' για τον έλεγχο της πρόσβασης στο διαδίκτυο δεν είχε τελειώσει στις ΗΠΑ. Η κυβέρνηση έκρινε ότι έπρεπε να προχωρήσει ένα σοβαρότατο βήμα πιο πέρα: να απαιτήσει (και πάλι) γενικά από εκείνους που κερδοσκοπούν λόγω της παροχής πορνογραφικών ιστοσελίδων στο διαδίκτυο να επιβάλουν κάποιον έλεγχο, ώστε να μην επιτρέπεται η πρόσβαση στους ανήλικους

39. *ALA v. US*, 123 5 ει 2293 (2003), Με δύο αποφάσεις, μια για την πλειοψηφία των τεσσάρων (από τους έξι) και μια συμφωνούσα απόφαση με δυο Δικαστές. Ούτε οι τρεις δικαστές που έκριναν αντισυνταγματικό τον νόμο κατάφεραν να εκδώσουν μια (διαφωνούσα) απόφαση, αντίθετα, εξέδωσαν δυο, διαφορετικές μεταξύ τους.

40. Βλ. παραπάνω υποσημείωση 29.

- όχι μόνο από τους υπολογιστές στις δημόσιες βιβλιοθήκες, αλλά από οπουδήποτε. Ο (νέος) νόμος προστασίας των παιδιών από συγκεκριμένο διαδικτυακό υλικό ήταν ο Child Online Protection Act⁴¹. Εδώ, η κυβέρνηση, ενώ προσπάθησε με μεγάλη προσοχή να εφαρμόσει έναν νόμο σχεδιασμένο κατά τις 'οδηγίες' του ίδιου του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ στη *Reno*,⁴² αλλά και στην παλαιό-

41. 47 U.S.C. παρ. 231. Ουσιαστικά, αυτός ο νόμος ήταν η συνέχεια του Communications Decency Act (βλ. παραπάνω). Στην Ελλάδα, όπου παρόμοιος νόμος δεν υπάρχει, αναφέρεται πάντως ότι ένας από τους σημαντικότερους στόχους της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας για το περιεχόμενο στο Internet με διακριτικό τίτλο 'Safenet' (με ιδρυτικά μέλη 11 ελληνικές εταιρείες παροχής διαδικτυακών υπηρεσιών) είναι ακριβώς το φιλτράρισμα του ανεπιθύμητου περιεχομένου μέσω ειδικών προγραμμάτων, βλ. ΚΑΓΙΑΦΑ Π., *Η ανάπτυξη του Ιντερνέτ και το πρόβλημα του περιεχομένου-ο ρόλος της ΕΕΠΤ, στο Σεξουαλική κακοποίηση παιδιών και παιδοφιλία στο Internet*, εκδ. Σιδέρη, 2000, 205, 208. Πρόκειται, δηλαδή, για μια προσπάθεια 'αυτορρύθμισης' από τις ίδιες τις εταιρείες, του περιεχομένου του διαδικτύου. Ειδικά για την αυτορρύθμιση στον κυβερνοχώρο, βλ. ΜΗΤΡΟΥ Λ., στο *Καμισίδου Ι. / Μήτρου Α. / Παπακωνσταντίνου Ευ. / Παπαχρίστου Θ. / Βερναρδάκης Χ. / Μανωλάκου Κ. / Ρεθυμιωτάκη Ε. / Στρατηλάτης Κ / Τασόπουλος Γ. / Θεοδόσης Γ., Αυτορρύθμιση*, 2005.

42. *Reno, Attorney-General of the US v. American Civil Liberties Union*, 521 US 844 (1997), βλ. παραπάνω. Βλ. και αναλυτικά, στις προτάσεις της κυβέρνησης στο Ανώτατο Δικαστήριο, Brief for the Petitioner, on Writ of Certiorari to the United States Court of Appeals for the Third Circuit, No. 03-218, σ. 5, υπό ε. Για παράδειγμα, η κυβέρνηση είχε υπακούσει στην παρατήρηση του Δικαστηρίου να περιορίζεται μόνο η εμπορική, η κερδοσκοπική πορνογραφία (ενώ, φυσικά, η ζημία είναι η ίδια, ανεξαρτήτως του σκοπού της διαδικτυακής μετάδοσης), είχε ενσωματώσει επίσης την απαίτηση να μην έχει το υλικό καμία σημαντική λογοτεχνική, αισθητική, πολιτική ή επιστημονική αξία για τους ανηλίκους (ενώ η ζημία, και πάλι, μπορεί να είναι η ίδια, ανεξαρτήτως εάν η συγκεκριμένη πορνογραφία τυγχάνει να διαθέτει και κάποια αισθητική αξία κλπ), είχε ενσωματώσει την απαίτηση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Miller v. California*, 413 US 15 (1973) να κρίνεται νομικά η ανηθικότητα και η αισχρότητα υλικού κατά τα σύγχρονα κριτήρια της κοινότητας (εδώ, η κυβέρνηση ακολούθησε το Ανώτατο Δικαστήριο κατά λέξη!). Είναι πολύ δύσκολο να υποστηριχθεί ότι η κυβέρνηση δεν έπραξε ακριβώς όσα το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο είχε απαιτήσει, εξαφανίζοντας τον Communications Decency Act, για κάποιον μεταγενέστερο νόμο με σκοπό την προστασία των ανηλίκων από πορνογραφικό υλικό. Θα είχε μεγάλο ενδιαφέρον εάν επιβαλλόταν στην Αμερικανική Ένωση Αμερικανικών Δικαιωμάτων να συντάξει εκείνη ένα σχετικό νομοσχέδιο, με σκοπό την προστασία των ανηλίκων από τη διαδικτυακή μετάδοση της εμπορικής, έστω, πορνογραφίας, το οποίο νομοσχέδιο, κατά την άποψή της, δεν θα παρουσίαζε προβλήματα συνταγματικότητας.

τερη απόφαση, *Miller v. California*⁴³, και πάλι δεν τα κατάφερε τελικά να τον 'περάσει', καθώς μετά από αλληπάλληλες διαδικασίες, αντιδράσεις, προσφυγές κ.λπ., τον εξαφάνισε το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ ως αντισυνταγματικό, το 2004.

Ο νόμος αυτός αφορούσε μόνο την *εμπορική* πορνογραφία στο διαδίκτυο, εκείνους δηλαδή που κέρδιζαν χρήματα από τη μετάδοσή της και επέβαλλε τα εξής: όσοι εν γνώσει τους μετέδιδαν μέσω διαδικτύου, για εμπορικούς σκοπούς, υλικό που είναι βλαπτικό⁴⁴ για τους ανήλικους, διέπρατταν ποινικό αδίκημα (με ποινή μέχρι έξι μήνες φυλάκιση και μέχρι 50.000 δολάρια πρόστιμο), εκτός εάν περιόριζαν την πρόσβαση στο υλικό που διέθεταν, με την απαίτηση να διαπιστώνεται η ενηλικότητα εκείνου που επιθυμεί την πρόσβαση αυτή. Η διαπίστωση αυτή της ενηλικότητας ήταν δυνατή ηλεκτρονικά, μέσω της απαίτησης να δοθούν τα στοιχεία μιας πιστωτικής κάρτας ή με άλλους εύλογους τρόπους. Ο νόμος ουσιαστικά δήλωνε το εξής: «εάν κερδίζεις χρήματα, μέσω της παροχής υλικού στο διαδίκτυο βλαπτικού για τους ανήλικους χρήστες, τότε πρέπει να προσπαθείς, τουλάχιστον, να διασφαλίσεις ότι δεν θα έχεις και ανήλικα 'θύματα' - πρέπει να πιστοποιείς ότι παρέχεις υπηρεσίες μόνο σε εκείνους, οι οποίοι

43. 413 US 15 (1973). Η υπόθεση αυτή αφορούσε ποινική καταδίκη, λόγω αυθαίρετης αποστολής σεξουαλικού υλικού. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το αναξιοπρεπές υλικό δεν προστατεύεται από την Πρώτη Τροποποίηση (ελευθερία λόγου και έκφρασης), ενώ ένα έργο μπορεί να υπόκειται σε κρατικούς περιορισμούς, υπό συγκεκριμένους όρους.

44. Ο όρος 'βλαπτικό' για τους ανήλικους είχε περιγραφεί κατά τον νόμο ως εξής: βλαπτικό ήταν το υλικό όταν αφορούσε κάθε επικοινωνία, εικόνα, εικόνα με γραφικά, άρθρο, μαγνητοφώνηση, κείμενο ή άλλο υλικό παντός είδους, που ήταν αισχρό ή που ο μέσος άνθρωπος, εφαρμόζοντας σύγχρονα κριτήρια της κοινότητας, θα έκρινε ότι το υλικό στο σύνολό του και σε σχέση με τους ανήλικους ήταν α. σχεδιασμένο να απευθύνεται ή να υποθάλπει ασελή ενδιαφέροντα, β. το υλικό περιγράφει ή αναπαριστά, κατά τρόπο εξαιρετικά προσβλητικό σε σχέση με τους ανήλικους, μια πραγματική ή προσποιητή σεξουαλική πράξη ή σεξουαλική επαφή ή μια ασελή έκθεση των γεννητικών οργάνων ή του μετεφηβικού γυναικείου στήθους και γ. κρινόμενο σαν σύνολο, το υλικό δεν παρουσιάζει καμία σημαντική καλλιτεχνική, λογοτεχνική, πολιτική ή επιστημονική αξία για τους ανήλικους (231ε6 του νόμου). Το όριο της ανηλικότητας ήταν τα 17 έτη. Μόνο όσοι προέβαιναν στις σχετικές μεταδόσεις για να κερδίσουν χρήματα (αφιερώνοντας χρόνο, προσοχή, εργασία κ.λπ. στις σχετικές δραστηριότητες) ήσαν υπεύθυνοι κατά τον νόμο.

θεωρητικά⁴⁵ δεν βλάπτονται από το υλικό που τους παρέχεις». Ο νόμος δεν μπορούσε να επιβάλει παρά μόνο μια καλόπιστη προσπάθεια πιστοποίησης της ηλικίας: σίγουρα, ο οποιοσδήποτε ανήλικος μπορεί να αντιγράψει τα στοιχεία της πιστωτικής κάρτας του πατέρα του και να τα χρησιμοποιήσει, αντί για αυτόν, στο διαδίκτυο. Αναμφίβολα, ο νόμος στηριζόταν πολύ καλά στη βασική αρχή της ηθικής: μη βλάπτεις τους άλλους.

Οι ηθικές αρχές, όμως, επιδέχονται διαφορετικές ερμηνείες από διαφορετικούς ανθρώπους και η άποψη (ειδικά όταν εμπλέκεται η ελευθερία της έκφρασης) της Αμερικανικής Ένωσης Ατομικών Δικαιωμάτων και άλλων, γνωστών αντιθέτων σε κάθε προσπάθεια ελέγχου του διαδικτύου, ήταν πολύ διαφορετική⁴⁶. Το ζήτημα των τεχνολογικών φίλτρων, το οποίο τόσο πολύ είχε ενοχλήσει⁴⁷ αυτές τις ομάδες, όταν επρόκειτο να επιβληθούν, κατά κάποιον τρόπο, στις δημόσιες βιβλιοθήκες, τώρα μεταβλήθηκε σε κεντρικό επιχείρημα κατά της συνταγματικότητας του νόμου. Όταν περιορίζεται η ελευθερία της έκφρασης, υποστήριξε η Ένωση, πρέπει η κυβέρνηση να επιλέγει το πιο ήπιο μέτρο περιορισμού του ατομικού δικαιώματος. Στην παρούσα περίπτωση υπάρχει λύση: η εγκατάσταση στα σπίτια των γονέων τεχνολογικών μέτρων φιλτραρίσματος του υλικού. Έτσι, δεν θα χρειάζεται όλος ο κόσμος να αποκαλύπτει την ταυτότητά του, ώστε να αποδείξει ότι είναι ενήλικας, για να αποκτήσει πρόσβαση σε εμπορικό πορνογραφικό υλικό, ενώ οποτεδήποτε θέλει κανείς, στο σπίτι του, απενεργοποιεί το φίλτρο. Ήταν μια άποψη που στο Ανώτατο Δικαστήριο είχε ήδη υποστηριχθεί

45. Το ζήτημα των βλαβών από την πορνογραφία δεν περιορίζεται μόνον στους ανηλίκους. Βλ., ανάμεσα σε πολλούς άλλους, MCKINNON K., *Only Words*, 1983, για βλάβες σε πολλούς εμπλεκόμενους στο ζήτημα της πορνογραφίας, επίσης βλ. αναλυτικά BECKER M., BOWMAN C. & TORREY M., *Feminist Jurisprudence, Taking Women Seriously*, ACS, 1994, 313-352.

46. Άλλωστε, στις ΗΠΑ πολλές φορές έχει υποστηριχθεί (εσφαλμένα, αλλά και από δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου, βλ. *Ginsburg v. US*, 383 US, 463, 476) ότι απολύτως κανένας περιορισμός με νόμο της ελευθερίας της έκφρασης δεν μπορεί να είναι συνταγματικός.

47. Πλήθος αντιρρήσεων κατά της χρήσης και της αποτελεσματικότητας των τεχνολογικών φίλτρων είχαν προτείνει οι συγκεκριμένες ομάδες, στις προτάσεις τους στην υπόθεση *ALA v. US*, (βλ. παραπάνω, σ. 863), ότι τα τεχνολογικά φίλτρα εμπόδιζαν είτε υπερβολικά λίγο, είτε υπερβολικά πολύ υλικό, ότι κόστιζαν πολλά χρήματα, ότι δεν περιόριζαν τις εικόνες κ.λπ.

με επιτυχία στην παρόμοια υπόθεση, *US v. Playboy Entertainment Group, Inc*⁴⁸.

Πάντως, είναι δύσκολο να θεμελιωθεί ότι οι αποφάσεις *ALA v. US*⁴⁹, του 2003 και *Ashcroft v. ACLU*⁵⁰, του 2004, δυο σχετικές αποφάσεις που εκδόθηκαν μέσα σε έναν χρόνο από το ίδιο (το Ανώτατο) Δικαστήριο, συνυπάρχουν αρμονικά στη νομολογία του. Από τη μια μεριά, ουσιαστικά αναγνωρίζεται ότι στις δημόσιες βιβλιοθήκες πρέπει να απαγορεύεται, με συγκεκριμένο και πρακτικό τρόπο (με φίλτρα), η πρόσβαση των ανηλίκων στην πορνογραφία. Η πολιτική αυτή ενθαρρύνεται σαφέστατα, ενώ η παράλειψη τοποθέτησης φίλτρων τελικά 'τιμωρείται'. Από την άλλη μεριά όμως, οι πάροχοι ασελγούς πορνογραφικού υλικού, προφανώς βλαπτικού για τα παιδιά, οι οποίοι κερδίζουν χρήματα από αυτή την ενδιαφέρουσα δραστηριότητα, απελευθερώνονται και από την απλή υποχρέωση να ζητούν από τους πελάτες τους, με καλή πίστη, κάποια πιστοποίηση ηλικίας, ώστε να μη βλάπτουν τους ανήλικους.

Ίσως το Ανώτατο Δικαστήριο να έκρινε ότι έπρεπε να 'ισοφαρίσει' την απώλεια, για τις βιβλιοθήκες και την Αμερικανική Ένωση Ατομικών Δικαιωμάτων, της *ALA v. US*⁵¹. Ίσως να έκρινε ότι έπρεπε, κάπως, να κοπάσει μια σημαντική αναταραχή μέσα στη χώρα, ενώ μπορεί, εάν η χρονική εκδίκαση των υποθέσεων στο Ανώτατο Δικαστήριο ήταν αντίστροφη, να είχαμε και τα ανάλογα αποτελέσματα. Το σαφές αποτέλεσμα πάντως για την κυβέρνηση των ΗΠΑ είναι ότι είναι σχεδόν αδύνατο να ανασυντάξει έναν νόμο με στόχο την προστασία των ανηλίκων από την διαδικτυακή πορνογραφία, πολύ απλά γιατί κανείς δεν θα γνωρίζει με ασφάλεια τι ακριβώς να γράψει, για να ξεφύγει από μια επιτυχή προσφυγή λόγω αντισυνταγματικότητας.

Πόσο ευκρινέστερα να ορίσει το 'υλικό βλαπτικό για τους ανήλικους' από όσο επιχειρήθηκε, με αυστηρότητα και λεπτομέρεια, στον *Child Online Protection Act*⁵², ώστε ο ορισμός να μην κριθεί αντισυνταγματικά αόριστος; Άλλωστε, όπως ανέφερα και παραπάνω, ο αμερικανός νομοθέτης είχε αντιγράψει *verbatim*

48. 529 US 803 (2000).

49. Ο.π., σ. 862.

50. Ο.π., σ. 864.

51. Ο.π., σ. 862.

52. Βλ. σ. 865.

τις σχετικές προϋποθέσεις που είχε θέσει το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ για το τι σημαίνει 'αισχρότητα' ('obscenity') υλικού (γενικά, αλλά και ειδικά για τους ανηλίκους) κ.λπ. σε παλαιότερες υποθέσεις (Miller⁵³ και Reno⁵⁴)! Γνωρίζουμε, επίσης, ότι οι νομοθέτες είναι αδύνατο να συντάξουν νόμους χωρίς αόριστες, ασαφείς, τελικά, έννοιες⁵⁵, όπως 'βλάβη', 'σκοπός', 'καλή πίστη', 'άσεμνο', 'ανήθικο'⁵⁶, όπως γνωρίζουμε επίσης ότι η ανηθικότητα, σε πολλές

53. Ο.π., υποσημ. 43.

54. Ο.π., υποσημ. 42.

55. «..Το ΕυρΔΔΑ έχει κιόλας τονίσει την αδυναμία επίτευξης απόλυτης ακρίβειας στη διατύπωση νόμων, ιδίως σε τομείς στους οποίους η κατάσταση αλλάζει ανάλογα με τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, πρέπει πολλοί νόμοι να περιέχουν έννοιες που είναι σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό ασαφείς. Οι ποινικές διατάξεις σχετικά με το άσεμνο ανήκουν σε αυτή την κατηγορία...», ΜΥΛΩΝΑΣ, *Η υπόθεση Müller. Μια άποψη του ΕυρΔΔΑ για τα άσεμνα. Σημεία αναφοράς για την ελληνική νομολογία*, ΠοινΧρ ΜΑ (1991), 772, 777.

56. Χωρίς κανένα πρόβλημα συνταγματικότητας, για παράδειγμα, στην Ελλάδα έγινε δεκτή η τροποποίηση του άρθρου 348 του Ποινικού Κώδικα, με την πρόσθεση του ποινικού αδικήματος της παιδικής πορνογραφίας (βλ. αναλυτικά την κύρια διάταξη του άρθρου στην υποσημείωση 64), στο οποίο (αναγκαστικά, φυσικά) δίδεται ο ορισμός της έννοιας του 'πορνογραφικού υλικού': «κάθε περιγραφή ή πραγματική ή εικονική αποτύπωση σε οποιονδήποτε υλικό φορέα, του σώματος ανηλίκου που αποσκοπεί στη γενετήσια διέγερση, καθώς και η καταγραφή ή η αποτύπωση σε οποιονδήποτε υλικό φορέα, πραγματικής, προσποιητής ή εικονικής ασελγούς πράξης που ενεργείται για τον ίδιο σκοπό ή με ανήλικο». Η περιγραφή αυτή είναι, νομίζω, πολύ περισσότερο 'αόριστη' από εκείνη του 'υλικού βλαπτικού για τα παιδιά' ('material harmful to children') και των σχετικών εκφράσεων των παραπάνω αμερικανικών νόμων. Βλ. και καταστατικό της ελληνικής Safenet, ένωσης για την προστασία στο διαδίκτυο από παράνομο υλικό, «..ΣΚΟΠΟΣ: Ο σκοπός της εταιρίας είναι η προώθηση διαδικασιών αυτορρύθμισης για την ασφαλέστερη χρήση του Internet μέσω της καταπολέμησης του παρανόμου και επιβλαβούς περιεχομένου στα παγκόσμια δίκτυα και σε καμία περίπτωση κερδοσκοπικός. Ειδικότερα και ενδεικτικά: η προώθηση της εθελοντικής αυτορρύθμισης και συνεργασίας της βιομηχανίας (φορείς παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, δικτύων, εταιρίες παραγωγής λογισμικού κ.λπ.) για τον περιορισμό και την εξάλειψη της ροής παρανόμου και επιβλαβούς περιεχομένου (που καλύπτουν ενδεικτικά, την παιδική πορνογραφία ή υλικό που υποδαυλίζει το μίσος βάσει φυλής, φύλου, θρησκείας, εθνικότητας ή εθνικής καταγωγής)», βλ. γενικά www.safenet.gr. Πρέπει να σημειωθεί ότι στον κατάλογο (ο οποίος αναφέρεται, έστω, ως ενδεικτικός) δεν αναφέρεται γενικά η πορνογραφία, αλλά μόνο η παιδική πορνογραφία.

μορφές της, αλλά σε όλες τις έννομες τάξεις καταρχήν απαγορεύεται^{57, 58}. Επίσης, γνωρίζουμε θετικά ότι, όποια άποψη και εάν έχει κανείς για την αποτελεσματικότητα της ποινικοποίησης μιας συμπεριφοράς, χωρίς ειδικούς νόμους, συμπεριφορές που θα έπρεπε να είναι ποινικά κολάσιμες συνεχίζουν να υφίστανται⁵⁹. Η προσπάθεια στις ΗΠΑ να περιορίσουν την πρόσβαση στην πορνογραφία συνεχίζεται μέχρι σήμερα⁶⁰.

57. Στην ελληνική έννομη τάξη, ενδεικτικά: ανήθικη πράξη που προκαλεί ζημία απαγορεύεται (ΑΚ919), σύμβαση αντίθετη στα χρηστά ήθη είναι άκυρη (ΑΚ 179), αλλοδαπή δικαστική απόφαση αντίθετη στα ελληνικά χρηστά ήθη δεν εκτελείται στην Ελλάδα, απαγορεύεται ο αθέμιτος (με την έννοια του ανήθικου) ανταγωνισμός κ.λπ. Παρόμοιες λύσεις ακολουθούνται και σε άλλες χώρες και συστήματα δικαίου.

58. Ειδικά ως προς το πρόβλημα εξειδίκευσης της έννοιας της 'σκληρής πορνογραφίας', κάποια στιγμή στο Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ (*Jacobellis v. Ohio*, 378 US 184, 1964), ο Δικαστής Potter Stewart 'εξερράγη', πιεζόμενος να ορίσει ακριβώς την έννοια, ομολόγησε ότι δεν μπορεί, αλλά δήλωσε με εμμονή 'ξέρω όμως τι είναι όταν το βλέπω!' (φράση που έμεινε 'διάσημη' έκτοτε), βλ. και RHODE D., *Justice and Gender*, Harvard University Press, 1989, 265.

59. Πρβλ. CARLOS, Σύνθεση των Workshops και των εισηγήσεων, στο *Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Internet*, εκδ. Σιδέρη, 2000, σ. 262, «...ορισμένες χώρες της περιοχής (εννοεί τη Βοσνία, το Κόσοβο κ.λπ.) όπου δεν υπήρχαν ανεπτυγμένοι νόμοι για την πορνογραφία είτε ενηλίκων είτε ανηλίκων, σύντομα μετατράπηκαν σε κόμβους σημαντικών ιστοσελίδων με αντικείμενο την πορνογραφία και το εμπόριο παιδιών...». Βλ. στο ίδιο και ΑΓΤΑΒ Ρ., *Cyberangels*, σ. 224, 226, «...40% από την παιδική πορνογραφία και τις σελίδες που βρίσκουν οι Κυβερνοάγγελοι (οργάνωση μη κερδοσκοπική με έργο την αντιμετώπιση της διαδικτυακής πορνογραφίας κ.λπ.) στο Internet εντοπίζονται στην Ιαπωνία. Μέχρι την 1^η Νοεμβρίου φέτος, η Ιαπωνία δεν είχε νόμους για την παιδική πορνογραφία. Με κάλεσαν στην Ιαπωνία τον Οκτώβριο να δουλέψω για την εφαρμογή του νόμου και για να διδάξω πώς να εντοπίζουν παράνομο υλικό...είμαι ευτυχής να ανακοινώσω ότι η πρώτη σύλληψη που έγινε ποτέ στην Ιαπωνία για παιδική πορνογραφία έγινε την 11^η Νοεμβρίου...» (σ. 226).

60. Με τελευταίο το προτεινόμενο νομοσχέδιο S. 2426 του 2006 στην 109^η συνεδρίαση του αμερικανικού Κογκρέσου, το οποίο έχει τίτλο 'Cyber Safety for Kids Act of 2006'. Το κύριο περιεχόμενό του είναι η δημιουργία ενός νέου ονόματος χώρου (domain name), ο οποίος, για παράδειγμα, θα τελειώνει σε .xxx (όπως έχουμε τις καταλήξεις .com, .org, .edu κ.ά.). Μόνο σε αυτό το χώρο θα εντάσσονται όλες οι εμπορικές ιστοσελίδες με υλικό βλαπτικό για τους ανήλικους, έτσι ώστε οι γονείς, για παράδειγμα, να μπορούν με τεχνολογικά μέσα να εμποδίσουν εύκολα την πρόσβαση. Ήδη έχουν ξεκινήσει οι αντιδράσεις κατά του νομοσχεδίου, βλ. ενδεικτικά Center for Democracy and Technology, Letter to Senator Baucus, 23/3/2006, στο <http://cdt.org/speech/20060324>

5. Ελληνικό δίκαιο, βιβλιοθήκες και πορνογραφία.

Είδαμε και παραπάνω ότι ο ελληνικός Κανονισμός Λειτουργίας Βιβλιοθηκών αφήνει (σιωπηρά, ουσιαστικά) ανοικτό το ενδεχόμενο του ελέγχου της πρόσβασης στο διαδίκτυο μέσα στις βιβλιοθήκες, κατά τους όρους 'λογοκρισίας' του υλικού γενικά, ενώ, όμως, δεν γίνεται καμία αναφορά στην πορνογραφία στο διαδίκτυο και στις σχετικές υποχρεώσεις, δυνατότητες κ.λπ. της βιβλιοθήκης. Από το γενικό πνεύμα, πάντως, των διατάξεων του Κανονισμού προκύπτει ότι ο νομοθέτης μάλλον επιβάλλει τον αυστηρό έλεγχο του υλικού της βιβλιοθήκης⁶¹. Επίσης, ειδικά για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, ο Κανονισμός ορίζει ότι οι υπηρεσίες της βιβλιοθήκης περιλαμβάνουν τη διασφάλιση του υλικού του από την οποιαδήποτε ένταξη περιεχομένου προσβλητικού προς αυτά (4.8). Υλικό μπορεί να αποσύρεται όταν έχει αναχρονιστικό και ξεπερασμένο περιεχόμενο ή όταν ανακύπτει ζήτημα εγκυρότητας και ακρίβειας του περιεχομένου του (2.6).

Από όλα τα παραπάνω, είναι σαφής ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου ως 'λογοκριτή', αν και συνήθως οι βιβλιοθηκονόμοι αρνούνται ότι έχουν αυτή την ελευθερία. Το Σύνταγμα άλλωστε απαγορεύει (άρθρ. 14 παρ. 2) καταρχήν τη λογοκρισία. Μέσα στα παραπάνω πλαίσια, πάντως, είναι πολύ δύσκολο να υποστηριχθεί στην Ελλάδα ότι ο βιβλιοθηκονόμος δεν έχει ένα ευρύ σχετικό πεδίο δράσης. Το πεδίο αυτό κυμαίνεται από την απλή ευχέρεια ('αναχρονιστικό περιεχόμενο: αποσύρω') μέχρι, ίσως (κατά την ερμηνεία των διατάξεων) και την ουσιαστική επιβολή μη πρόσκτησης ή εξαφάνισης υλικού (αν, για παράδειγμα, το υλικό αυτό προσβάλλει τα άτομα με ειδικές ανάγκες), ενώ όλα αυτά στηρίζονται σε συγκεκριμένες νομικές διατάξεις.

Ως προς την πορνογραφία, ως έντυπη, στην Ελλάδα απαγορεύεται η κυκλοφορία και η εμπορία ασέμων δημοσιευμάτων⁶². Το ίδιο το ελληνικό Σύ-

cdtletter.pdf, τελευταία πρόσβαση 3/7/2006. Εκτός των άλλων, αναφέρεται εκεί ότι το προτεινόμενο νομοσχέδιο θα ανατρέψει την ευαίσθητη διεθνή ισορροπία ως προς τη διοίκηση του διαδικτύου, ότι παραβιάζει την Πρώτη Τροποποίηση (ελευθερία λόγου), ότι δεν μπορεί να εμποδίσει πρόσβαση σε πορνογραφικές ιστοσελίδες που προέρχονται από άλλες χώρες εκτός ΗΠΑ κ.λπ.

61. Βλ. άρθρ. 2.1.2. του Κανονισμού Λειτουργίας Βιβλιοθηκών.

62. Ν. 5060/1931 (άρθρ. 3, Ν. 1291/1982). Για την απλή κατοχή ασέμων δημοσιευμάτων που δεν τίθεται σε δημόσια θέα, βλ. ΚΑΡΑ, *Σεξουαλική κακοποίηση στα παιδιά-μέτρα και πολιτικές*

νταγμα επιβάλλει⁶³ την κατάσχεση ασέμων δημοσιευμάτων, τα οποία προσβάλλουν κατάφωρα τη δημόσια αιδώ. Το 2002, άλλωστε, με τον Ν. 3064/2002, προστέθηκε στα ποινικά αδικήματα η πορνογραφία ανηλίκων (348^Α ΠΚ)⁶⁴. Ακόμη, λοιπόν, και εάν στον Κανονισμό των Βιβλιοθηκών δεν γίνεται ειδικά λόγος για την έντυπη κ.λπ. πορνογραφία, είναι σαφές ότι αυτό το υλικό είναι γενικά παράνομο⁶⁵ και δεν θα μπορούσε νόμιμα, επομένως, να αποτελέσει υλικό μιας δημόσιας βιβλιοθήκης. Ίσως λοιπόν, σε σχέση με τη σύνταξη του Κανονισμού, οι παραπάνω διατάξεις να κρίθηκε ότι καλύπτουν το ζήτημα και, επομένως, ότι δεν χρειαζόταν να γίνει στον Κανονισμό ειδική αναφορά σε πορνογραφικό υλικό. Οι σχετικές αντιθέσεις στην Ελλάδα σίγουρα δεν μπορούν να συγκριθούν με εκείνες στις ΗΠΑ. Δεν υπάρχει στην Ελλάδα μια, παρόμοια με την αμερικανική, ένωση προστασίας ατομικών δικαιωμάτων. Εάν υπήρχε, θα μπορούσε ίσως να παρέμβει δυναμικά και να προσβάλει τον ίδιο τον Κανονισμό,

πρόληψης, νομοθετικού πλαισίου και κοινωνικής πρόνοιας, στο Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και Internet, ό.π., σ. 234, 236.

63. Άρθρ. 14 παρ. 3 περ. δ': «Η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων, είτε πριν την κυκλοφορία είτε ύστερα από αυτή, απαγορεύεται. Κατ' εξαίρεση, επιτρέπεται η κατάσχεση, με παραγγελία του εισαγγελέα, μετά την κυκλοφορία:...δ'. για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώ, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος».

64. «Όποιος από κερδοσκοπία παρασκευάζει, κατέχει, προμηθεύεται, αγοράζει, μεταφέρει, διακινεί, πωλεί ή θέτει με οποιονδήποτε τρόπο σε κυκλοφορία πορνογραφικό υλικό τιμωρείται με φυλάκιση. (Στην παρ. 2, ορίζεται ποιο είναι το απαγορευμένο πορνογραφικό υλικό κατά την έννοια της διάταξης αυτής, εκείνο που αφορά πορνογραφία ανηλίκων, όπως εξειδικεύεται). Εάν η πράξη συνδέεται με την εκμετάλλευση της ανάγκης, της πνευματικής αδυναμίας, της κουφότητας ή της απειρίας ανηλίκου ή με την άσκηση βίας, μετατρέπεται σε κακούργημα, απειλούμενο με ποινές κάθειρξης μέχρι 10 ετών και εάν η πράξη είχε ως αποτέλεσμα βαρεία σωματική βλάβη του παθόντος, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών (παρ. 3)». Τίθεται, πάντως, ένα ερώτημα εδώ, ως προς την ίδια ποινική μεταχείριση του προσώπου που μόνο κατέχει την παιδική πορνογραφία με εκείνο το οποίο την πωλεί. Οπωσδήποτε, η πώληση θα έπρεπε να τιμωρείται με βαρύτερες ποινές. Στα ναρκωτικά, ο κάτοχος με τον έμπορο δεν αντιμετωπίζεται ποινικά με τον ίδιο τρόπο. Βλ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ Γ., *Παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο: προβληματισμοί από τη νέα ρύθμιση του άρθρου 348 ΠΚ*, ΠοινΔικ 2005, 964 επ.

65. Με μια επιφύλαξη, για υλικό που έχει κάποια σχέση με πορνογραφία, αλλά το οποίο ίσως να μη μπορεί πάντοτε να χαρακτηριστεί άσεμνο, κατά το Σ14 και τον Ν. 2306/1953 (ενώ, εννοείται, δεν μπορεί επίσης να χαρακτηριστεί παιδική πορνογραφία).

στο μέτρο που επιτρέπει τη λογοκρισία σε υλικό, π.χ., με προφανή στόχο την πολιτική προπαγάνδα κ.λπ. Οποσδήποτε, μια τέτοια αντίδραση θα ήταν αναμενόμενη στις ΗΠΑ, εάν θεσμοθετείτο ένας παρόμοιος Κανονισμός.

Οι ερωτήσεις, όμως, σχετικά με τις νομικές δυνατότητες των βιβλιοθηκονόμων, ως προς τον έλεγχο πρόσβασης σε διαδικτυακό υλικό, παραμένουν. Ο Κανονισμός αφήνει μια ευχέρεια, αλλά ουσιαστικά δεν λύνει το πρόβλημα. Εάν λοιπόν μια βιβλιοθήκη στην Ελλάδα δεν προβεί σε τεχνολογικό φιλτράρισμα του διαδικτυακού υλικού, ερωτάται εάν μπορεί να υπέχει ευθύνη, αν ένας ανήλικος χρήστης της βιβλιοθήκης, εν γνώσει των υπευθύνων βιβλιοθηκονόμων, χρησιμοποιεί την πρόσβαση μέσα στη βιβλιοθήκη για να βλέπει πορνογραφικό υλικό. Η ευθύνη αυτή μπορεί να στηρίζεται στην αστική ευθύνη λόγω αδικπραξίας⁶⁶, η οποία μπορεί να συνίσταται στα εξής:

-Ευθύνη λόγω αμελούς συμπεριφοράς της βιβλιοθήκης, λόγω παραβίασης της υποχρέωσης να μην παράσχει πρόσβαση σε ανήλικους σε παράνομο πορνογραφικό υλικό (παραβίαση της γενικής υποχρέωσης πρόνοιας⁶⁷/της γενικής υποχρέωσης ασφάλειας και προστασίας των άλλων⁶⁸).

-Ευθύνη λόγω προσβολής του απολύτου δικαιώματος επιμέλειας του γονέα, καθώς επετράπη, εν γνώσει των υπευθύνων της βιβλιοθήκης, η ελεύθερη πρόσβαση ενός ανηλίκου και η έκθεσή του σε παράνομο πορνογραφικό υλικό.

-Ευθύνη για αμέλεια θα έχει, ίσως, ο βιβλιοθηκονόμος (η βιβλιοθήκη κ.λπ.)

66. Οι Άγγλοι βιβλιοθηκονόμοι αναφέρονται και σε ευθύνη λόγω οιονεί σύμβασης, εάν η βιβλιοθήκη έχει εγκαταστήσει τα τεχνολογικά φίλτρα, καθώς κατά κάποιον τρόπο υπόσχεται ότι η πρόσβαση των παιδιών είναι ασφαλής. Βλ. Guidance Notes on the Use of Filtering Software in Libraries, Policy Statement, Library Association UK, www.la-hq.org.uk/directory/prof_issues/filter2.html, "...η χρήση του τεχνολογικού μέσου φιλτραρίσματος μπορεί να δημιουργήσει μια οιονεί σύμβαση με τους χρήστες της βιβλιοθήκης ότι δεν θα εκτίθενται σε παράνομο ή βλαπτικό υλικό όταν θα χρησιμοποιούν το διαδίκτυο. Ειδικά οι γονείς μπορεί να πιστεύουν ότι τα παιδιά τους δεν θα έχουν πρόσβαση σε παρόμοιο υλικό. Αυτές οι οιονεί συμβάσεις δεν μπορούν να εκπληρωθούν λόγω τεχνικών προβλημάτων του λογισμικού και γιατί η επιλογή περιορισμού του υλικού ανήκει σε τρίτους. Οι βιβλιοθήκες και οι υπηρεσίες παροχής πληροφόρησης μπορεί να είναι νομικά υπεύθυνες κάτω από αυτές τις συνθήκες...".

67. Βλ. σχετικά ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ Α., *Ενοχικό Δίκαιο*, Γενικό Μέρος, 1999, σ. 600.

68. Βλ. σχετικά ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟ Μ., *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο*, 2004, σ. 798-799.

εάν όφειλε και μπορούσε να προβλέπει ότι η παράλειψη (αποχή από τον έλεγχο του παιδιού, ή μη τοποθέτηση φίλτρων κ.λπ.) θα προκαλούσε το ζημιογόνο αποτέλεσμα (έκθεση του παιδιού στους κινδύνους από τη θέαση των παράνομων πορνογραφικών διαδικτυακών ιστοσελίδων)⁶⁹.

Ως προς τη δεύτερη κατασκευή, η μόνη ανάλογη, νομίζω, υπόθεση στην Ελλάδα (αφού συγκεκριμένος νόμος δεν υπάρχει) είναι μια καινοτόμα απόφαση του Αρείου Πάγου του 2002, που δημοσιεύθηκε ευρέως⁷⁰. Η περίπτωση ήταν η εξής: συστηματικά και επανειλημμένα, ένας ανήλικος επισκεπτόταν ένα κατάστημα με τυχερά και ηλεκτρονικά παιχνίδια, ενώ ο νόμος απαγόρευε την είσοδο σε παρόμοια καταστήματα, για άτομα κάτω των 17 (όπως ο συγκεκριμένος). Μετά από επίσκεψη της αστυνομίας, ο ανήλικος οδηγήθηκε στο Δικαστήριο Ανιήλικων, ενώ ο ιδιοκτήτης του καταστήματος μνηύθηκε, μετά από επ' αυτοφώρω κατάληψή του να επιτρέπει χωρίς κανένα πρόβλημα την είσοδο σε ανήλικους (για προφανείς κερδοσκοπικούς λόγους). Οι γονείς κατέθεσαν αγωγή εναντίον του ιδιοκτήτη, με τον ισχυρισμό ότι η παράνομη συμπεριφορά του είχε θίξει το απόλυτο δικαίωμά τους στην άσκηση της γονικής μέριμνας και της επιμέλειας του παιδιού τους και, επομένως, είχαν υποστεί ηθική βλάβη. Ο Άρειος Πάγος, στην Ολομέλειά του, μετά από παραπομπή του ζητήματος από το καταρχήν αρμόδιο Τμήμα του, λόγω της σπουδαιότητας του θέματος, με μια νέα για τα ελληνικά δεδομένα ερμηνεία, δέχθηκε την αγωγή και επιδίκασε 300.000 δρχ. για ηθική βλάβη το 2002 (το αίτημα ανερχόταν στο 1εκ.δρχ.). Έτσι, συμπεριέλαβε στο απαιτούμενο παράνομο της συμπεριφοράς και την παραβίαση από τον Α. του (απολύτου) δικαιώματος του Β στην επιμέλεια του παιδιού του Γ (μέσω της παραβίασης του νόμου που απαγόρευε την είσοδο σε ανήλικους).

Υπάρχουν άραγε αναλογίες εδώ, με την υπόθεση του βιβλιοθηκονόμου που, εν γνώσει του, αφήνει έναν ανήλικο χρήστη να 'βλέπει' στο διαδίκτυο παράνομο πορνογραφικό υλικό; Θα μπορούσε ο γονέας να ισχυριστεί ότι η συμπεριφορά του βιβλιοθηκονόμου θίγει το συνταγματικό, απόλυτο δικαίωμά του στην επιμέλεια του παιδιού του, και ότι επομένως αυτομάτως προκαλεί στον γο-

69. Η κατασκευή αυτή προϋποθέτει ότι θα γίνει δεκτό, εκτός των άλλων, πως η έκθεση του ανήλικου σε διαδικτυακή παράνομη πορνογραφία συνιστά ζημία (την ηθική του βλάβη).

70. ΑΠ 9/2002, ΑρχΝ 2003, 52, ΕπισκΕμπΔ 2002, 715, ΝοΒ 2003, 651.

νέα ηθική βλάβη; Ο βιβλιοθηκονόμος δεν κερδίζει χρήματα, αφήνοντας ελεύθερο τον ανήλικο μέσα στο διαδίκτυο και το διαδίκτυο δεν είναι κατάστημα. Οι ευθύνες του, κατά τον Κανονισμό, περιορίζονται ουσιαστικά στην παροχή έγκυρου, ακριβούς και έγκαιρου υλικού⁷¹. Η 'λογοκρισία' που επιτρέπεται κατά τον Κανονισμό, επιτρέπεται μεν, αλλά δεν επιβάλλεται κατά το γράμμα του νόμου⁷² ως υποχρέωση, η παραβίαση της οποίας θα μπορούσε να επιφέρει αστική ευθύνη. Δεν προκύπτει από τον Κανονισμό ότι οι βιβλιοθηκονόμοι πρέπει να έχουν την εποπτεία των παιδιών-χρηστών της βιβλιοθήκης. Αλλά και ο ιδιοκτήτης του καταστήματος που αναφέραμε παραπάνω, δεν κατηγορήθηκε γιατί όφειλε να εποπτεύει συνεχώς τον ανήλικο. Όφειλε μόνο να του απαγορεύσει την είσοδο. Πιθανώς και οι βιβλιοθηκονόμοι στην Ελλάδα να υποστηρίζουν, με ένταση, όπως στις ΗΠΑ, ότι το πρωταρχικό καθήκον ελέγχου του τι βλέπει ένα παιδί στο διαδίκτυο δεν μπορεί να επιρρίπτεται σε αυτούς, αλλά στους γονείς του⁷³, να κατηγορήσουν τους γονείς για πλημμελή εποπτεία, όπως κατηγορήσαν και την Kathleen R., τη μητέρα του δωδεκάχρονου Brandon, ότι επιχείρησε να επιρρίψει τις δικές της ευθύνες για τις πράξεις του γιου της στη βιβλιοθήκη⁷⁴.

Από την άλλη μεριά, κανείς, ούτε βέβαια οι βιβλιοθηκονόμοι, δεν μπορεί να παραβιάζει το απόλυτο δικαίωμα των γονέων στην επιμέλεια του παιδιού τους. Τα απόλυτα δικαιώματα ονομάζονται απόλυτα ακριβώς επειδή απαγορεύουν σε οποιονδήποτε να τα προσβάλλει⁷⁵. Συνιστά, όμως, η εν γνώσει του βι-

71. Βλ. 5.2, Υποχρεώσεις προσωπικού, "... (το προσωπικό της βιβλιοθήκης) παρέχει πλήρη, έγκυρη και έγκαιρη πληροφόρηση και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την εξασφάλιση αυτών των υπηρεσιών...".

72. Με μια επιφύλαξη για τη διάταξη που ορίζει ότι πρέπει με κάθε τρόπο να αποφεύγεται υλικό προσβλητικό για τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

73. Βλ. παραπάνω.

74. Βλ. προτάσεις του Δήμου της Livermore στην υπόθεση *Kathleen R. v. Livermore*, ό.π., υποσημ. 29.

75. Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ Α., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 2003, σ. 232, "... απόλυτα δικαιώματα είναι εκείνα που παρέχουν εξουσία σε ορισμένο αντικείμενο ή και σε ορισμένο πρόσωπο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε όλα τα άλλα πρόσωπα υποχρεούνται να απέχουν από κάθε προσβολή του δικαιώματος... τα δικαιώματα αυτά ισχύουν έναντι όλων και κάθε πρόσωπο οφείλει να τα αναγνωρίζει και να τα σέβεται... ».

βλιοθηκονόμου ανοχή (ίσως και αδιαφορία), ως προς την πράξη του ανηλίκου, παραβίαση του δικαιώματος του γονέα; Αν, κατά τον Άρειο Πάγο, η παράνομη είσοδος του ανηλίκου παιδιού σε κατάσταση με τυχερά παιχνίδια σαν πράξη προσβάλλει το απόλυτο δικαίωμα της γονικής μέριμνας, το ίδιο δεν ισχύει για την εικονική 'είσοδο' του παιδιού σε παράνομη διαδικτυακή πορνογραφία; Οποσδήποτε. Το ερώτημα μετατίθεται στο εάν ο βιβλιοθηκονόμος όφειλε να ελέγξει την πρόσβαση. Μια βιβλιοθήκη μπορεί, κατά την ΑΚ914, να θεωρηθεί υπεύθυνη να αποζημιώσει ένα παιδί, εάν π.χ. τα χαλιά της δεν είναι στέρεα και το παιδί πέσει και χτυπήσει⁷⁶. Στον φυσικό κόσμο, και σε ό,τι έχει σχέση με απτή, φυσική ζημία, μπορεί να σταθεί η υποχρέωση αποζημίωσης, λόγω παραβίασης του καθήκοντος επιμέλειας προς το παιδί-χρήστη⁷⁷. Αλλά το ταξίδι του παιδιού στον εικονικό κόσμο του διαδικτύου, μέσα σε παράνομες πορνογραφικές ιστοσελίδες, μπορεί να κριθεί με τα ίδια μέτρα, όταν το ζητούμενο είναι ειδικά η τυχόν ευθύνη της βιβλιοθήκης για αμέλεια, όπως ευθύνεται όταν το παιδί περπατά μέσα στη βιβλιοθήκη και δεν πρέπει να υποστεί σωματική βλάβη από την αμέλεια των υπευθύνων⁷⁸; Οι αναλογίες και οι συγκρίσεις μεταξύ των νόμων που αφορούν τον φυσικό κόσμο και εκείνων που μπορεί να εφαρμόζονται στο διαδίκτυο⁷⁹, ενώ είναι συνηθέστερες και ευλόγως αναμενόμενες (κυρίως από δικηγό-

76. Πρβλ. για παράδειγμα στον ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, *Ενοχικό Δίκαιο*, Γενικό Μέρος, 1999, σ. 600, όπου η Α καλεί τον Β στο σπίτι της, και λόγω του υπερβολικά στιλβωμένου πατώματος στο σπίτι της Α, ο Β πέφτει και τραυματίζεται (παραβίαση από την Α της γενικής υποχρέωσης πρόνοιας και ασφάλειας των άλλων).

77. Άλλωστε, είναι γνωστή η προτίμηση του δικαίου προς την αναγνώριση και κάλυψη απτών, φυσικών ζημιών, έναντι των υποθετικών, ηθικών, ψυχολογικών κ.λπ. βλ. αναλυτικά ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ Μ., *Η προσβολή της πιθανότητας ως περιουσιακή ζημία ή ως ηθική βλάβη. Σκέψεις με αφορμή υποθέσεις ιατρικής ευθύνης για απόλεια ευκαιρίας επιβίωσης ή αποφυγής σωματικής βλάβης*, ΚριτΕ 2003, 2, 253-306.

78. Πρβλ. LE TOQUIN, *Internet και ΜΜΕ*, στο *Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Internet*, εκδ. Σιδέρη, 2000, σ. 202, ο οποίος, αναφερόμενος στους γονικούς ελέγχους και στα διαδικτυακά κανάλια μόνο για παιδιά, που έχουν αναπτυχθεί από τους προμηθευτές υπηρεσιών διαδικτύου (ISP), τονίζει ότι έτσι δίδεται η δυνατότητα στα παιδιά να παίζουν μέσα σε έναν 'περιφραγμένο κήπο'.

79. Βλ. γενικά ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ Ι., *Δίκαιο και Internet*, 2003, «...το διαδίκτυο...δημιουργεί αναμφισβήτητα μια νέα κοινωνική πραγματικότητα. Η νέα αυτή πραγματικότητα όμως δεν είναι δυνα-

ρους που συνεχώς, λόγω του επαγγέλματος, αναζητούν την πιο κατάλληλη νομική θεωρία για τα πραγματικά περιστατικά που τους απασχολούν⁸⁰) δεν έχουν καταλήξει μέχρι σήμερα σε σταθερά και ασφαλή νομικά συμπεράσματα.

Ποιες είναι και ποιες θα έπρεπε να είναι οι υποχρεώσεις των βιβλιοθηκονόμων-νομικές και ηθικές; Τι 'σημαίνει', τι 'επαγγέλλεται' ειδικά το επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου⁸¹; Η μετάθεση ευθυνών είναι πάντοτε μια εύλογη αντίδραση⁸², ιδιαίτερα εύλογη μάλιστα σε ένα επάγγελμα το οποίο γενικά δεν θεω-

τόν να μείνει αρρυθμιστη και δε μένει. Το δίκαιο...καλείται να δώσει απαντήσεις...», σ. 1.

80. Βλ., για παράδειγμα, την εκτενή βιβλιογραφία σχετικά με το αν πρέπει ή δεν πρέπει οι κανόνες του ειδικού αμερικανικού αστικού αδικήματος της καταπάτησης/παραβίασης ξένων αγαθών ('trespass') να εφαρμόζονται σε υποθέσεις που αφορούν οικειοποίηση περιεχομένου ψηφιακής βάσης δεδομένων (βλ. ενδεικτικά CHANG E., *Bidding on Trespass: eBay Inc. v. Bidder's Edge, Inc. and the Abuse of Trespass Theory in Cyberspace Law*, 29 AIPLA Q.J. 445, 2001, ELKIN-KOREN N., *Let the Crawlers Crawl: On Virtual Gatekeepers and the Right to Exclude Indexing*, 26 UDaytonLRev. 179, 2001, O'ROURKE M., *Shaping Competition on the Internet: Who Owns Product and Pricing Information?*, 53 Vand.L.Rev. 1965, 2000, BURK D., *The Trouble with Trespass*, 4 J.Small & Emerging Bus. L. 27, 2000). Ένα πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι η υπόθεση *National Federation for the Blind v. Target Corporation*, αρ. πιν. RC06254127, California Superior Court—County of Alameda (ημερομηνία κατάθεσης αγωγής 7/2/2006), με βάση την οποία η ιστοσελίδα της μεγάλης εταιρείας πώλησης προϊόντων Target, η οποία δεν είναι προσβάσιμη στους τυφλούς, παραβιάζει τον κανόνα της προσβασιμότητας των ατόμων με ειδικές ανάγκες σε όλους τους δημόσιους χώρους, κατά τον ΑΚ της Καλιφόρνια. Η ιστοσελίδα επιχειρείται να εξομοιωθεί νομικά με κάθε άλλον, φυσικό, δημόσιο χώρο, όπως π.χ. το Δημαρχείο.

81. Πρβλ. και KATZ, *The Silent World of Doctor and Patient*, 1983, 85 '...οι επαγγελματίες επαγγέλλονται...' ('professionals profess..'). Βλ. σημαντική σχετική ανάλυση στον DANNER, *Re-defining a Profession*, www.law.duke.edu/fac/danner/callweb.htm, ο οποίος μάλιστα σημειώνει ότι «...οι πιθανές επιδράσεις μεταβολής του διαδικτύου και του παγκόσμιου ιστού υποδεικνύουν ότι παρόμοιες συγκρούσεις (αναφέρεται σε συγκρούσεις σχετικά με τις αρμοδιότητες διαφορετικών επαγγελλμάτων) λόγω της εξέλιξης της τεχνολογίας πρόκειται να ενταθούν σε όλους τους εργασιακούς χώρους...». Παρόμοιες επιδράσεις, όμως, μπορεί να έχει (και ίσως ήδη έχει) η ίδια αιτία (το διαδίκτυο) και στις σχέσεις των βιβλιοθηκονόμων με τους χρήστες τους—άρα και τα παιδιά. Γενικά, σταθερή προϋπόθεση της έννοιας 'επάγγελμα' είναι οι αξίες που το διέπουν. Ως προς τις αξίες για τη βιβλιοθηκονομία βλ., ανάμεσα σε άλλους, DANNER, ό.π., και αναλυτικά WINTER M., *The Culture and Control of Expertise: Toward a Sociological Understanding of Librarianship* 3 (1988).

82. Πρβλ. και με την αναφορά ότι το αληθινό κίνητρο για την οικειοθελή τοποθέτηση τεχνο-

ρείται ότι αμείβεται όπως θα έπρεπε. Είναι γνωστό ότι οι βιβλιοθηκονόμοι απαντούν ότι 'είναι ευθύνη των γονέων, να μιλήσουν με τα παιδιά τους για το τι θα βλέπουν στο διαδίκτυο'⁸³ ή ότι 'μας χρησιμοποιούν σαν εργαλείο λογοκρισίας ... μας έβαλαν σε μια τρομερή θέση...'⁸⁴. Οι γονείς ισχυρίζονται ότι ούτε εφικτό είναι ούτε εύλογο, κάθε φορά που ένα παιδί επισκέπτεται τη βιβλιοθήκη για να 'σερφάρει' στο διαδίκτυο, να απαιτείται να συνοδεύεται από τον γονέα του, ο οποίος, εάν ευκαιρεί να αφήσει, βέβαια, την εργασία του, για να συνοδεύει τον ανήλικο στη βιβλιοθήκη, θα παίζει τον 'απαίσιο' ρόλο του λογοκριτή στο ίδιο του το παιδί. Στις ΗΠΑ, όπου έχει επισταμένως ασχοληθεί με το θέμα και η κυβέρ-

λογικών φίλτρων που εμποδίζουν την πρόσβαση στους ανήλικους σε πορνογραφικό υλικό στην επαρχία Loudoun, ήταν η απόπειση νομικών ευθυνών της βιβλιοθήκης για την παραπάνω πρόσβαση, αλλά και η αποφυγή δημιουργίας ενός εχθρικού περιβάλλοντος εργασίας, βλ. Net filtering back in court, www.news.com.com/2100-1023-215944.html?legacy=cnet&st.ne.fd.mdh.

83. Βλ. θέσεις της American Library Association www.ala.org, υπενθυμίζοντας στους γονείς ότι οι ίδιοι είναι υπεύθυνοι για το πού 'σερφάρουν' τα παιδιά τους στο διαδίκτυο, βλ. και Libraries resist censorship, www.news.com.com/2100-1023_3-279463.html?tag=st_rn. Βλ., για παράδειγμα, δήλωση του David Sobel, νομικού εκπροσώπου της Electronic Privacy Information Center, «αν οι πολίτες κατέληξαν ότι οι πολιτική της βιβλιοθήκης δεν τους αρέσει, μπορούν να μην αφήνουν τα παιδιά τους να πηγαίνουν εκεί χωρίς την άδειά τους...», Library Won't Face Porn Charges, www.news.com.com/2100-1023-280055.htmltag+st_rn. Στη Βοστώνη, η μέση και συμβιβαστική λύση που βρέθηκε, όταν η τοπική οργάνωση της αμερικανικής ένωσης ατομικών δικαιωμάτων απείλησε τον Δήμο με αγωγές, όταν ο δήμαρχος επέβαλε τα φίλτρα στις δημόσιες βιβλιοθήκες (βλ. Libraries pressured to filter Net, www.news.com.com/2100-1023_3-279827.html?tag=st_rn), ήταν να αφήνουν όσους ανήλικους έφεραν άδεια των γονέων τους, να σερφάρουν σε υπολογιστές χωρίς φίλτρα (βλ. και παρόν άρθρο, παραπάνω, υπό 2, η λύση αυτή, πάντως, αντιμετωπίστηκε από την ALA ως προβληματική), Library Won't Face Porn Charges, ό.π. «Το πρόβλημα με το να απαιτείς την άδεια των γονέων είναι ότι αναγκάζει τη βιβλιοθήκη να παρακολουθεί τα παιδιά και να μην εκπληρώνει άλλες υποχρεώσεις. Νομίζουμε ότι οι γονείς πρέπει να αφιερώσουν κάποιο χρόνο με τα παιδιά τους, συζητώντας για το τι είναι κατάλληλο για αυτά από το διαδίκτυο. Αν οι γονείς ανησυχούν, να τα αντιμετωπίσουν στο σπίτι τους και όχι στις βιβλιοθήκες», per Robinson, εκπροσώπου της ALA, ό.π. Μήπως, όμως, η διασφάλιση της ασφάλειας των ανήλικων στις βιβλιοθήκες αποτελεί και αυτή υποχρέωση των βιβλιοθηκονόμων, όπως ισχύει, για παράδειγμα, για τους δασκάλους στα σχολεία, τις βοηθούς των οικογενειών κ.λπ.;

84. Libraries Pressured to Filter Net, ό.π., per Christine Link.

νηση και οι ενώσεις προστασίας ατομικών δικαιωμάτων κ.λπ., λύση ικανοποιητική για όλους δεν έχει βρεθεί⁸⁵.

Πραγματικά βρισκόμαστε μπροστά σε ένα ιδιαίτερα δυσεπίλυτο νομικό πρόβλημα. Κατά την επιχείρηση επίλυσής του, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η λύση που θα δοθεί, θα αντικατοπτρίζει μια συγκεκριμένη ισορροπία και ένα συγκεκριμένο μήνυμα του νόμου προς όλους τους ενδιαφερόμενους. Μια νομική λύση που απαλλάσσει από κάθε ευθύνη τους βιβλιοθηκονόμους, εάν τα παιδιά-χρήστες επισκέπτονται εν γνώσει τους διαδικτυακές πορνογραφικές ιστοσελίδες, αντανακλά ουσιαστικά μια πολιτική επιλογή, κατά την οποία το κράτος 'διαφεύγει' και επιρρίπτει ευθύνες μόνο στους γονείς⁸⁶. Εκφράζει επίσης και ποιος 'χά-

85. Είναι γεγονός ότι ο νόμος που επιβίωσε της συνταγματικής προσφυγής και 'επέβαλε' κατά κάποιον τρόπο τα τεχνολογικά φίλτρα στις βιβλιοθήκες, μάλλον δεν είχε το επιθυμητό αποτέλεσμα, καθώς πολλές βιβλιοθήκες προτίμησαν να χάσουν τις ομοσπονδιακές χρηματοδοτήσεις, παρά να τοποθετήσουν τα τεχνολογικά φίλτρα. Επικοινωνία με τον δικηγόρο M. Millen, ό.π., της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 2004. Οι βιβλιοθήκες στις ΗΠΑ, πάντως, πραγματικά βρέθηκαν προ σοβαρών διλημάτων, από την άποψη της αστικής ευθύνης τουλάχιστον, καθώς κατατέθηκαν αγωγές και γιατί οι βιβλιοθήκες είχαν τοποθετήσει τεχνολογικά φίλτρα επιλογής υλικού αλλά και γιατί, αντίθετα, δεν είχαν τοποθετήσει φίλτρα (!) Μια δημόσια βιβλιοθήκη βρίσκεται σε μια κατάσταση 'καταραμένος αν το κάνεις και καταραμένος και εάν δεν το κάνεις' ('damned if you do, damned if you don't' situation) όταν αποφασίζει εάν θα περιορίσει την διαδικτυακή πρόσβαση στους υπολογιστές της σε ανήλικους για να εμποδίσει βλάβες σε αυτούς. Μια υπόθεση στη Βιρτζίνια δείχνει ότι η βιβλιοθήκη μπορεί να εναχθεί, εάν περιορίζει την πρόσβαση στο διαδίκτυο, *Mainstream Loudoun v. Bd. of Trustees of Loudoun, EDVa 1998 24 F Sup. 2d. 552* (κρίση ότι τα φίλτρα παραβιάζουν την ελευθερία της έκφρασης) ενώ μια βιβλιοθήκη μπορεί επίσης να εναχθεί, εάν δεν τοποθετήσει τα φίλτρα... *Kathleen L. v. City of Livermore*, ό.π. Επίσης, υποστηρίζεται (HILDEN J., *A recent Supreme Court decision allowing the Government to force access is less significant than it might at first appear*, www.writ.findlaw.com/hilden/20030701.html) ότι τα νομικά αποτελέσματα της *ALA v. US*, 123 5 et 2293 (2003), είναι τελικά περιορισμένα (πρόβλεψη που τελικά μάλλον επιβεβαιώθηκε από την *Ashcroft v. ACLU*, ό.π., 2004).

86. Εάν αυτό γίνει δεκτό, η διαφορά θα αντιμετωπίζεται σαν μια ιδιωτική οικογενειακή υπόθεση, που αφορά δηλαδή μόνο τα εσωτερικά ζητήματα μιας οικογένειας. Η λύση αυτή δεν είναι τόσο ανώδυνη όσο μπορεί να φαίνεται, καθώς πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι, για παράδειγμα, και το θέμα της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών είχε αρχικά θεωρηθεί σαν ένα καθαρά ιδιωτικό ζήτημα, όπου το κράτος δεν θα έπρεπε κανονικά να παρεμβαίνει (πχ. κατά τον ελληνικό Ποινικό Κώδικα, άρθρ. 336, στον ορισμό του βιασμού εμπεριέχεται η προϋπόθεση της *εξώγαμης*

νει', στη σύγκριση μιας πιθανής (ή βέβαιης⁸⁷) βλάβης ενός ανηλίκου με την απεριορίστη, τελικά, ελευθερία λόγου των ενηλίκων⁸⁸.

συνουσίας). Άλλωστε, μια διαφορά, η οποία είναι 'καθαρά' ιδιωτική, παρουσιάζεται οπωσδήποτε ως λιγότερο σημαντική από εκείνη στην οποία 'νομιμοποιείται'/απαιτείται η επέμβαση του κράτους. Για αυτό και τα ('καθαρά') αστικά αδικήματα δεν μπορούν να επιφέρουν ποινές. Για το επικίνδυνο του χαρακτηρισμού μιας διαφοράς ως καθαρά ιδιωτικής, βλ. MCKINNON C., *Roe v. Wade: A Study in Male Ideology*, στο *Abortion: Moral and Legal Perspectives*, 45-54 (J. Garfield & P. Hennessey, eds.) 1984, «...η ελευθερία από κρατική επέμβαση δεν συνυπάρχει αρμονικά με ένα δικαίωμα, για την άσκηση του οποίου απαιτείται να τηρούνται πραγματικά συγκεκριμένες κοινωνικές προϋποθέσεις...».

87. Βλ. παρακάτω, ως προς το είδος της βλάβης.

88. Το πρόβλημα είναι, βέβαια, πώς θα αποφύγουν οι ανήλικοι την πρόσβαση όχι σε παράνομο υλικό αλλά (π.χ. παιδικής πορνογραφίας) αλλά γενικά σε επιβλαβές διαδικτυακό υλικό (περιεχόμενο δηλαδή που επιτρέπεται να δημοσιεύεται στο διαδίκτυο, αλλά του οποίου η διανομή είναι περιορισμένη (για παράδειγμα, μόνο για ενήλικες), αν και η δημοσίευσή του δεν είναι περιορισμένη λόγω της αρχής της ελευθερίας της έκφρασης των ενηλίκων. Ειδικά ως προς αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί η πολύ σημαντική προσπάθεια του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (www.sch.gr), σημείο από το οποίο συνδέονται με το διαδίκτυο οι σχολικές βιβλιοθήκες στην Ελλάδα και το οποίο έχει ήδη εφαρμόσει τα τεχνολογικά φίλτρα προστασίας, παρεμποδίζοντας την πρόσβαση σε παράνομο ή ακατάλληλο υλικό, με το εξής περιεχόμενο: α. επιθετικό (σελίδες που προπαγανδίζουν την επιθετική συμπεριφορά και τον ρατσισμό), β. σελίδες υπέρ των ναρκωτικών, γ. σελίδες που προωθούν τα τυχερά παιχνίδια, δ. σελίδες με πορνογραφικό περιεχόμενο, ε. σελίδες που προπαγανδίζουν τη βία (www.sch.gr, 'ασφαλής χρήση του διαδικτύου'). Έτσι, αποτελεί πραγματικό γεγονός ότι όσες σχολικές βιβλιοθήκες συνδέονται με το διαδίκτυο μέσω του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου, δεν έχουν μέσω αυτού πρόσβαση σε ιστοσελίδες οι οποίες έχουν 'μπλοκαριστεί' με φίλτρα, όπως συγκεκριμένα αναφέρεται. Πρέπει όμως να τονίσουμε και πάλι ότι στον Κανονισμό Λειτουργίας Βιβλιοθηκών, ρητή εντολή φιλτραρίσματος, για παράδειγμα, για τις παραπάνω (ιδιαίτερα μεγάλες και μάλλον αόριστα αναφερόμενες) κατηγορίες διαδικτυακού υλικού δεν υπάρχει, ενώ οι νομικές διατάξεις που απαγορεύουν κάποιο περιεχόμενο στο διαδίκτυο είναι πολύ συγκεκριμένες (π.χ. παιδική πορνογραφία και όχι κάθε είδους πορνογραφία) και, βέβαια, δεν καλύπτουν τις κατηγορίες που αναφέρονται στην ιστοσελίδα του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου. Επίσης, στην Ελλάδα δεν διαθέτουν όλα τα σχολεία υπολογιστές και πρόσβαση στο διαδίκτυο, ενώ εάν ένας χρήστης (π.χ. ένας μαθητής), έστω μέσα σε μια σχολική βιβλιοθήκη, αποκτήσει με κάποιο τρόπο πρόσβαση στο διαδίκτυο μέσω κάποιου άλλου διακομιστή -εκτός του www.sch.gr -τότε η πρόσβασή του σε κάθε είδους υλικό είναι κανονικά ελεύθερη. Επίσης, η προσπάθεια του www.sch.gr αφορά υπολογιστές μέσα σε σχολικές βιβλιοθήκες, ενώ υπάρχουν πάρα πολλά είδη βι-

Στις ΗΠΑ μέχρι τώρα το κράτος δεν κατόρθωσε καν να περιορίσει στο ελάχιστο την 'ελευθερία' της διαδικτυακής εμπορικής, μάλιστα, πορνογραφίας⁸⁹-ούτε με την απαίτηση της επιβολής μιας καλόπιστης απόπειρας πιστοποίησης της ηλικίας του χρήστη⁹⁰. Πρόκειται ουσιαστικά για την επικράτηση μιας συγκεκριμένης πολιτικής αντίληψης για το ποιος (το κράτος; οι γονείς;) οφείλει και ποιος, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, δεν οφείλει να προστατεύει τα πιο αδύναμα μέλη της από σοβαρές, όμως, πιθανές ή και βέβαιες βλάβες⁹¹. Επομένως, η επιλογή θα αφήσει το στίγμα της ως προς το εάν, τότε και πως το κοινό καλό, το δημόσιο συμφέρον, με την ειδική μορφή της προστασίας των παιδιών σαν σύνολο, μπορεί, ή δεν μπορεί να επικρατήσει έναντι απεριορίστων, τελικά, δικαιωμάτων λόγου των ενηλίκων⁹². Αντικατοπτρίζει επίσης τον βαθμό (μη) κατανόησης

βιβλιοθηκών στην Ελλάδα όπου θα μπορούσαν να έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο και ενήλικες και ανήλικοι. Οι σαφείς θέσεις του www.sch.gr, του Υπουργείου Παιδείας τελικά, ως προς την τοποθέτηση φίλτρων, στην οποία έχουν ήδη προβεί, με βάση τα παραπάνω, υποδεικνύουν μια πολιτική υπέρ της ιδιαίτερα ελεγχμένης πρόσβασης σε υλικό του διαδικτύου για τα σχολεία στην Ελλάδα. Πάντως, η πολιτική αυτή ως προς το ακατάλληλο υλικό για παιδιά, μαθητές κ.λπ. δεν φαίνεται να στηρίζεται σε ασφαλείς, συγκεκριμένες διατάξεις νόμων. Το παρόν άρθρο ερευνά τη νομική θεμελίωση του ελέγχου πρόσβασης στο διαδίκτυο, παράλληλα με τα ζητήματα ευθύνης των βιβλιοθηκονόμων, ενώ σημειώνεται, βέβαια, τι έχει ήδη συμβεί στην πράξη μέσω του www.sch.gr.

89. Στην Ελλάδα, τουλάχιστον, αμφισβητείται κατά πόσο η διαφήμιση αποτελεί προστατευόμενη συνταγματικά έκφραση και υποστηρίζεται (ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, *ό.π.*, σ. 272, βλ. όμως και ΣΚΟΥΡΗ, *Η ελευθερία της διαφήμισης*, 1996, 38) ότι είναι υπερβολικό να ενταχθεί εδώ η μετάδοση για κερδοσκοπία διαφημιστικών μηνυμάτων (καθώς η διαφήμιση αφορά την οικονομική ελευθερία και όχι την ελευθερία της έκφρασης).

90. Γιατί, βέβαια, και ένα παιδί μπορεί να δώσει ψεύτικα στοιχεία στο διαδίκτυο, ώστε να δίδεται η εντύπωση ότι είναι ενήλικας (π.χ. χρησιμοποιώντας τους αριθμούς της πιστωτικής κάρτας της μητέρας του). Επίσης, με άλλη απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, *Ashcroft v. Free Speech Coalition*, 535 US 234 (2002), κρίθηκε ότι η εξίσωση της νομικής ποινικής μεταχείρισης της παιδικής πορνογραφίας γενικά, με την εικονική παιδική πορνογραφία (στην οποία δεν παίρνουν μέρος 'πραγματικά' παιδιά, αλλά ψηφιακές εικόνες παιδιών που τα απεικονίζουν σε παρόμοιες σεξουαλικές πράξεις) κατά τον νόμο Child Pornography Prevention Act του 1996, είναι α-ντισυνταγματική.

91. Στο βαθμό που αποδέχεται κανείς την ορθή, νομίζω, άποψη ότι η θέαση της πορνογραφίας βλάπτει τους ανηλίκους, ότι συνιστά ζημία, βλ. παρακάτω.

92. Ειδικά για τη 'θέση' του κοινού καλού και τότε πρέπει να προέχει, σε σχέση με τα δι-

και (μη) συνειδητοποίησης του μεγέθους της απειλούμενης βλάβης από την πορνογραφία, και ειδικά για τα παιδιά.

Η (ορθή και ενθαρρυντική για την Ελλάδα) απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου που ανέφερα, η 9/2002⁹³, αποτελεί και αυτή έναν (ελληνικό) δείκτη για τις παραπάνω ισορροπίες. Η πολιτική τοποθέτηση που διαφαίνεται από τον Κανονισμό των Βιβλιοθηκών, αν και δεν αναφέρεται ειδικά στα παιδιά, την πορνογραφία και το διαδίκτυο, σαφώς κινείται στις ίδιες αυτές κατευθύνσεις. Η επιλογή θα δείξει εάν μια κοινωνία βλέπει έναν βιβλιοθηκονόμο, ο οποίος εμποδίζει ένα παιδί-χρήστη να βλέπει πορνογραφία στο διαδίκτυο, σαν ένα 'γεράκι'⁹⁴ που αγρυπνά πάνω από τον ώμο του παιδιού, για να ελέγξει τη χρήση που κάνει στο διαδίκτυο, ή, αντίθετα, σαν ένα εντεταλμένο εκπρόσωπο του κοινωνικού συνόλου, υποχρεωμένο, ηθικά, νομικά, επαγγελματικά, να προστατεύσει τα δικαιώματα των ανηλίκων που δρουν στον χώρο της βιβλιοθήκης στην πνευματική και ψυχολογική τους υγεία⁹⁵.

καιώματα ιδιωτικής ζωής των ατόμων, βλ. ETZIONI A., *The Limits of Privacy*, Basic Books, 1993.

93. Η απόφαση αυτή ακολουθήθηκε ως προηγούμενο, προς στήριξη αιτήματος ικανοποίησης ηθικής βλάβης υπέρ παιδιού, του οποίου η μητέρα έπαθε μη αναστρέψιμη εγκεφαλική βλάβη λόγω αμελούς χορήγησης αναισθησίας (ΕφΘεσσαλ 1725/2003, Νόμος), με τη θεμελίωση ότι η βλάβη αυτή προσέβαλε το απόλυτο δικαίωμα του παιδιού στη απόλαυση της γονική μέριμνας. Αντίθετα, θεωρήθηκε διαφορετική και δεν εφαρμόστηκε στην περίπτωση της αποπλάνησης ανηλίκου, όταν η μητέρα ζήτησε χρηματική ικανοποίηση της δικής της ηθικής βλάβης (έμμεση η ζημία από την αδικπραξία, ΠΠρΚαβ 177/2005, Νόμος).

94. Βλ. HILDEN J., *If the Supreme Court holds that public libraries cannot require software filters, are there other ways to protect children on the web?* <http://writ.news.findlaw.com/hilden/20030218.html>.

95. Κάτι που γίνεται οπωσδήποτε δεκτό στην Αγγλία, ως προς το ρόλο του βιβλιοθηκονόμου που εργάζεται σε σχολικές βιβλιοθήκες, βλ. www.la-hq.org.uk/directory/prfo_issues/filter2.html, «...οι βιβλιοθηκονόμοι ..φέρουν ένα καθήκον επιμέλειας απέναντι στους χρήστες..στα σχολεία, το προσωπικό της βιβλιοθήκης φέρει ευθύνες in loco parentis, όπως οι δάσκαλοι και το υπόλοιπο προσωπικό...». Βλ., επίσης, και Group Calls for Library Net Filtering, msnbc-cnet.com/2100-1023-203945.html, «...οι βιβλιοθηκονόμοι φιλτράρουν υλικό καθημερινά. Αγοράζουν υλικό με βάση κριτικές και πολιτικές επιλογής. Είναι αστείο να ισχυρίζονται οι βιβλιοθηκονόμοι ότι δεν φιλτράρουν τίποτε...δεν είναι δυνατόν οι δημόσιες υποδομές και πηγές να χρησιμοποιούνται για την παροχή παρανόμου υλικού σε κανέναν...», Jean Armour Polly, βιβλιοθηκονόμο σε δημόσια

6. Η προστασία των παιδιών από την πορνογραφία και το είδος της βλάβης.

Η συζήτηση για τα τεχνολογικά φίλτρα περιορισμού διαδικτυακού υλικού στις βιβλιοθήκες στις ΗΠΑ έχει σταθερά επικεντρωθεί στην ερμηνεία της Πρώτης Τροποποίησης περί ελευθερίας της έκφρασης. Είναι σαφής η προσπάθεια όλων των αντιπάλων κάθε προσπάθειας ελέγχου πρόσβασης να θυμίζουν σε όλους το σκοτεινό παρελθόν της λογοκρισίας των βιβλίων⁹⁶. Υποστηρίζεται επίσης, ότι τουλάχιστον οι έφηβοι ενεργητικά αναζητούν⁹⁷ το υλικό αυτό, και δεν 'πέφτουν' απλά πάνω του, όταν 'σερφάρουν' στο διαδίκτυο. Έχουμε όμως πολλά στοιχεία για το αντίθετο ακριβώς⁹⁸. Εκτός αυτού, αμφισβητείται και η ίδια η

βιβλιοθήκη. Πρβλ. και HAUPTMAN, *Ethical Commitment and the Professions*, Catholic Library World, vol. 51, Dec. 1979, 198, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Professionalism or Culprability? An Experiment in Ethics*, Library Lit. 7-The Best of 1976, ed. Bill Katz. (Metuchen NJ: Scarecrow Press, 1977).

96. Πρβλ. την παρομοίωση του David Sobel, νομικού συμβούλου του Electronic Privacy Information Center, '...πρόκειται μόνο για ηλεκτρονική καύση βιβλίων...', Library Won't Face Porn Charges, www.news.com.com/2100-1023_3-280055.html?tag=st_m. Βλ. γενικά για τα απαγορευμένα βιβλία του παρελθόντος, INFELISE M., *I libri proibiti da Gutenberg all' Encyclopedie*, L'Espresso, Roma-Bari 1999.

97. Βλ. HILDEN J., ό.π. υποσημ. 94, «...το πρόβλημα είναι ότι οι ανήλικοι ευθέως ψάχνουν αυτό το υλικό, δεν πέφτουν τυχαία πάνω του. Άλλωστε, παρόμοιο υλικό είναι εύκολο να το εντοπίσει και να το αποφύγει κανείς. Όπως παρατήρησαν οι τρεις δικαστές, οι χρήστες δημόσιας βιβλιοθήκης, κάθε ηλικίας, πολλοί ανάμεσα στα 11 και στα 15, σε τακτά διαστήματα προσπαθούν να αποκτήσουν πρόσβαση σε πορνογραφία μέσα στο διαδίκτυο, μέσα στις δημόσιες βιβλιοθήκες. Αυτό που αναζητούν οι έφηβοι, μπορούν να το βρουν, καθώς, όπως σημείωσε το Δικαστήριο, το 2002, πάνω από 100.000 πορνογραφικές ιστοσελίδες υπήρχαν, στις οποίες μπορούσε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση, χωρίς να πληρώσει αντίτιμο και χωρίς να δώσει πληροφορίες για την ταυτότητά του...». Κατά τη Hilden, αυτό σημαίνει ότι είναι χαμένος ο αγώνας, να εξηγήσουμε στους εφήβους ότι δεν μπορούν να δουν πορνογραφία, καθώς θα τη δουν και θα την αναζητήσουν έτσι κι αλλιώς. Μπορεί, όμως, κανείς να φτάσει στο ακριβώς αντίθετο συμπέρασμα, ότι επειδή τα πράγματα είναι τόσο δύσκολα, επιβάλλονται αυστηρότερα μέτρα. Επίσης, είναι βέβαιο ότι δεν μπορούμε να αποφύγουμε ολοκληρωτικά κάθε αποδοκιμαστέα πράξη μέσω π.χ. της ποινικοποίησής της, αλλά αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι την αφήνουμε και καταρχήν ατιμώρητη. Σημαντικό είναι και το 'μήνυμα' που στέλνει ένας νόμος στους πολίτες.

98. Είναι αξιοσημείωτο ότι πολλοί ανήλικοι, παίζοντας 'αθώα' στο διαδίκτυο και προβαίνοντας σε αναζητήσεις με λήμματα όπως toys, girls, boys, bambi, doggy, καταλήγουν σε πορνογραφικές ιστοσελίδες. Βλ. εκτενή ανάλυση για τους τρόπους παγίδευσης των ανηλίκων σε πορνογρα-

ειλικρινής πρόθεση προστασίας των ανηλίκων, όσων υπερασπίζονται τον έλεγχο του περιεχομένου του διαδικτύου⁹⁹. Η κακή αυτή πίστη είναι πολύ δύσκολο να αποδειχθεί στην πράξη, ενώ δεν φαίνεται να θεμελιώνεται επαρκώς.

Εκείνο που δυστυχώς συνήθως λείπει στα σχετικά κείμενα είναι μια συγκεκριμένη αναφορά και ανάλυση της βλάβης των ανηλίκων¹⁰⁰ από την έκθεσή τους

φικές ιστοσελίδες στο House Report, COPA, n. 775, 9-10, www.copacommission.org. Ο αριθμός των πορνογραφικών ιστοτόπων, δε, υπολογίζεται ότι υπερβαίνουν τις 100.000 σελίδες στις ΗΠΑ, ενώ διεθνώς αγγίζουν τις 400.000 ιστοσελίδες (το 2002). Η βιομηχανία της διαδικτυακής πορνογραφίας στις ΗΠΑ υπολογίζεται ότι έχει έσοδα 1 δις δολάρια το χρόνο (το 2002), ενώ υπολογίζεται ότι θα φτάσει τα 5 με 7 δις δολάρια μέχρι το 2007, βλ. αναλυτικά National Research Council, Youth, Pornography and the Internet, THORNBURGH D. / LIN H., eds., National Academy Press, Washington, D.C, 2002, σ. 71επ. Η απόπειρα αγίδευσης των ανηλίκων μέσω παραπλανητικών ονομάτων χώρου έχει ήδη απαγορευθεί με νόμο στις ΗΠΑ, 'Amber Alert' Act, 2003, P. L. 108-21, ενώ με νόμο πάλι κατασκευάστηκε ένας χώρος στο διαδίκτυο ειδικός για τα παιδιά, 'Dot Kids' Act, 2002, P.L. 107-317 (εθελοντικός για όσες εταιρείες θέλουν να προβληθούν εκεί, όμως λόγω υψηλού κόστους ο χώρος δεν φαίνεται να έχει εμπορική επιτυχία, βλ. SMITH M., *Internet Statues Report on Legislative Attempts to Protect Children from Unsuitable Material on the Web*, CRS Report for Congress, 2006, σ. 5).

99. «...Η ιστορία των παιδιών και της πορνογραφίας είναι μια φωνή αγώνα. Καθόλου δεν σκέφτονται τα παιδιά, πρόκειται απλά για ένα οργανωτικό ζήτημα για ανθρώπους, οι οποίοι ανήκουν στη ριζοσπαστική δεξιά. Πολύ υλικό στη βιβλιοθήκη είναι προσβλητικό για πολλούς ανθρώπους και με το διαδίκτυο, η απαίτηση της λογοκρισίας έχει λάβει τεράστιες διαστάσεις...», Christine Link, διευθύντρια του παραρτήματος της ACLU του Ohio, βλ. *Libraries Pressured to Filter Net*, ό.π.

100. Η βλάβη δεν αφορά μόνο τους ανήλικους. Για τη βλάβη (και) των ενηλίκων (και ειδικότερα των γυναικών, αλλά και γενικά όλων) από την πορνογραφία υπάρχει εκτενέστατη αμερικανική καταρχάς βιβλιογραφία, κυρίως των θεωρητικών της φεμινιστικής ανάλυσης του δικαίου. Βλ. ενδεικτικά MCKINNON / A. DWORKIN, *In Harm's Way*, Harvard University Press, 1997, DWORKIN, A., *Pornography: Men Possessing Women*, GP Putnam's Sons, 1981, STOCK W., *The Effects of Pornography on Women*, LEDERER / DELGADO eds, *The Price we Pay*, Hill & Wang 1995, SOMMERS / CHECK, *An Empirical Investigation of the Role of Pornography in the Verbal and Physical Abuse of Women*, 2 *Violence and Victims* 198-209, 1987, ITZIN C. (ed.), *Pornography: Women. Violence and Civil Liberties*, Oxford University Press, 1992, MIMI H. SILBERT / AYALA M. PINES, *Pornography and Sexual Abuse of Women*, 10 *Sex Roles* 857 (1984), MCKINNON, *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law* (1987), PAUL P., *Pornified: How the Culture of Pornography is Transforming Our Lives, our Relationships and our Families*, Times Books/Henry Holt, 2005.

σε πορνογραφικό υλικό. Όταν, βέβαια, το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ έχει φτάσει να δηλώνει το 2002, ότι υπάρχουν και 'έργα' παιδικής πορνογραφίας με σημαντική (καλλιτεχνική) 'αξία'¹⁰¹, καταλαβαίνουμε τις σημαντικές δυσκολίες που πρέπει να αντιμετωπισθούν, προκειμένου να γίνει κατανοητή η παραπάνω βλάβη σε όλους. Άλλωστε, έχει συχνά τονιστεί ότι ο 'λόγος' από μόνος του δεν μπορεί να προκαλέσει ζημία¹⁰²-ότι ο αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ του 'λόγου' αυτού και μιας παράνομης πράξης (π.χ. παιδική πορνογραφία-παιδοφιλικές πράξεις) είναι έμμεσος και εξαρτάται από άλλες προϋποθέσεις¹⁰³. Η πορνογραφία, κατά τις θέσεις αυτές, ακόμη και η παιδική πορνογραφία, όταν τη βλέπει ένα παιδί, αντιστοιχεί μόνο στην πιθανότητα μιας βλάβης, στην αύξηση ενός κινδύνου, αλλά δεν αποτελεί, δεν συνιστά βλάβη από μόνη της¹⁰⁴.

Δεν είναι καθόλου σίγουρο, πάντως, ότι τα πράγματα έχουν ακριβώς έτσι. Η πρόσβαση του παιδιού σε πορνογραφικό υλικό αναφέρεται σε έναν 'λόγο' μοναδικό- οι εικόνες αυτές «...λόγω της σύγχυσης που προκαλούν, βιάζουν το παιδί, το κακοποιούν και δεν του επιτρέπουν να πει 'όχι'...»¹⁰⁵. Εάν ανατρέξουμε στο

101. *New York v. Ferber*, 458 US (2002) 747, 761.

102. «...Ένα βιβλίο για τη δουλειά δεν είναι δουλειά από μόνο του, ένα βιβλίο για τον θάνατο με δηλητήριο δε συνιστά ανθρωποκτονία από πρόθεση...ο λόγος είναι επικίνδυνος σε πολλές περιπτώσεις ... αλλά εάν το έννομο μέσο που θα διαταχθεί δεν είναι πολύ συγκεκριμένο και περιορισμένο, θα μπορούσε αυτό να είναι πιο επικίνδυνο για τον λόγο, από όλες τις καταδικαστικές αποφάσεις για δυσφήμιση μαζί...», *American Booksellers Ass. v. Hudnut*, 771 F. 2d 323, affirmed mem., 475 US 1001, 106 S.Ct. 1172, 89 L.Ed.2d 291 (1986).

103. *Ashcroft v. Free Speech Coalition*, 535 US 234 (2002).

104. Ανεξαρτήτως από το εάν η βλάβη από την πορνογραφία γίνει δεκτή ως πραγματική ζημία, ή ως πιθανότητα βλάβης, γενικά έχει σημειωθεί πρόοδος ως προς την αποδοχή της 'πιθανολογικής' ζημίας, βλ. αναλυτικά ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ, *Η προσβολή της πιθανότητας ως περιουσιακή ζημία ή ως ηθική βλάβη. Σκέψεις με αφορμή υποθέσεις ιατρικής ευθύνης για απώλεια ευκαιρίας επιβίωσης ή αποφυγής σωματικής βλάβης*, ΚριτΕ 2003/2, 253-307.

105. DUNAIGRE P., *Η σιωπή του παιδιού*, στο Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Internet, ό.π., σ. 173, «...η νομική προσοχή που δίδεται σχετικά με τον έλεγχο του παράνομου υλικού που κυκλοφορεί στο Internet δεν πρέπει να παραβλέπει άλλες περιπτώσεις αποσιώπησης κατ' απαίτηση των ανηλίκων και τις επιπτώσεις που αυτές είχαν στη ζωή και την ιστορία ορισμένων παιδιών. Οι εικονικές φωτογραφίες που κυκλοφορούν στο Internet δεν μιλούν. Αλλά, για ορισμένα παιδιά, είναι η ηχώ κάποιων λόγων, κάποιων πράξεων που τους έχουν προκαλέσει

πολύ σύγχρονο δίκαιο που αφορά τα (αστικά) αδικήματα λόγω εσφαλμένης ή επικίνδυνης πληροφορίας (τα αποκαλούμενα 'infotorts'¹⁰⁶), θα δούμε πολλές περιπτώσεις όπου ο 'λόγος', 'μόνος του'¹⁰⁷, παρακίνησε ή υποβοήθησε τον δέκτη του σε σημαντικά εγκλήματα και αδικήματα¹⁰⁸. Ο 'λόγος', λοιπόν, δεν είναι πάντοτε τόσο 'αδύναμος', 'αθώος' και 'ακίνδυνος', όσο μπορεί να υποστηρίζεται πως είναι¹⁰⁹. Εκτός όμως από αυτό, η διαδικτυακή επαφή των παιδιών σε πορνογραφικές ιστοσελίδες ενέχει τον σοβαρό κίνδυνο να καταλήξουν να επικοινωνούν με παιδεραστές, οι οποίοι παριστάνουν ότι είναι και εκείνοι παιδιά, με τελικό στόχο την κακοποίηση, με κάποιον τρόπο, του παιδιού που επικοινωνεί μαζί τους¹¹⁰. Επίσης, πρέπει να γνωρίζουμε ότι υπάρχουν σελίδες στο διαδίκτυο, ό-

έκκληξη και κατά συνέπεια τους έχουν επιβάλει τη σιωπή...». Βλ. και ΑΛΛΑΒΑΝΟ, *Σεξουαλική κακοποίηση παιδιών*, ό.π., σ. 222, «...ένα παιδί το οποίο βλέπει ...μια ταινία πορνό...όπου είναι παθητικός θεατής, δεν είναι δύσκολο να περάσει σε ενεργητικό υποκείμενο μιας πορνοταινίας και μέσω του Internet...».

106. Πρόδρομος των οποίων υπήρξε, κατά κάποιον τρόπο, η γενική κατηγορία της επαγγελματικής ευθύνης για εσφαλμένη πληροφόρηση, π.χ. των ιατρών κ.λπ., βλ. και infotorts, www.rbs2.com/infotort.html, όπου αναλύονται οι περιπτώσεις στο αμερικανικό δίκαιο όπου έχει αναζητηθεί (και σε μερικές, αποδοθεί) αδικοπρακτική ευθύνη αποζημίωσης για τη μετάδοση μιας π.χ. επικίνδυνης πληροφορίας, η οποία συνδέθηκε με ζημίες. Για τη σύνδεση της πορνογραφίας με εγκλήματα κατά των γυναικών βλ. BECKER, ό.π. υποσημ. 45.

107. Έχει σημασία, πάντως, να παραβάλλουμε εδώ τις πολλές περιπτώσεις στο δίκαιο όπου η παραβίαση κάποιου δικαιώματος (π.χ. η προσβολή ενός απολύτου δικαιώματος) από μόνη της, χωρίς περαιτέρω απόδειξη (άλλης) ζημίας, ενεργοποιεί την υποχρέωση αποζημίωσης για ηθική βλάβη. Βλ. για παράδειγμα την απόφαση ΕφΑθ 3266/1999, Νόμος, στην οποία η προσβολή του απολύτου δικαιώματος στη γονική μέριμνα του παιδιού έγινε δεκτό ότι, ταυτόχρονα και άνευ άλλου, προκάλεσε άμεση ηθική βλάβη στους γονείς. Μπορεί δηλαδή να υποστηριχθεί ότι, ενώ κατά την ΑΚ914, απαιτείται απόδειξη και του παρανόμου της συμπεριφοράς και της εντεύθεν ζημίας, εδώ το παράνομο ισοδυναμεί και με τη ζημία (εδώ, την ηθική βλάβη), όπως η αμέλεια, σαν μορφή παράνομης συμπεριφοράς, 'συμπίπτει' με την υπαιτιότητα.

108. *Rice v. Paladin*, 128 F. 3d 233 (4th Cir. 1997), υπόθεση δολοφονίας τριών ατόμων, βλ. επίσης και KUNICH J., *Natural Born Copycat Killers and the Law of Shock Torts*, 78 Wash.L.Q. 1157 (2000).

109. Πρβλ. τις ποινικές διατάξεις που τιμωρούν την ηθική αυτουργία.

110. Βλ. ανάλυση και αναφορά σε πραγματικές ιστορίες στον ΑΥΤΑΒ Ρ., *Cyberangels*, στο Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Internet, εκδ. Σιδέρη, 2000, σ. 224-229, ο

που εκτίθενται οι φιλοσοφικές πεποιθήσεις των παιδεραστών, που προσπαθούν να τεκμηριώσουν τη σεξουαλική σχέση μεταξύ ενός παιδιού και ενός ενήλικα, καθώς και τις παρεκκλίνουσες σεξουαλικές συμπεριφορές διαφόρων μορφών ανεξαρτήτως ηλικίας¹¹¹.

Το ελληνικό Σύνταγμα αναφέρεται συγκεκριμένα στην ανάγκη προστασίας της παιδικής ηλικίας αλλά και, ειδικότερα, των παιδιών από τον Τύπο¹¹². Η κυκλοφορία ασέμνων δημοσιευμάτων τιμωρείται¹¹³. Ειδικά σε σχέση με το διαδίκτυο και την πορνογραφία, αναφέρεται¹¹⁴ ότι στην Ελλάδα είναι δυνατή η πρόβλεψη περιορισμών της διακίνησης του πορνογραφικού υλικού μέσω του Διαδικτύου¹¹⁵. Πάντως, η ελληνική νομολογία, σε σχέση με τα παράνομα άσεμνα απαγορευμένα δημοσιεύματα, ταινίες κ.λπ. έχει κατ' επανάληψη τονίσει ότι αυτά μπορούν να διεγείρουν τη «νοσηρή φαντασία ως και τα κατώτερα ένστικτα και

οποίος αναφέρει επίσης ότι το παιδί, μέσω της επικοινωνίας αυτής, καταλήγει να ερωτευτεί τον παιδεραστή.

111. LE TOQUIN, *Internet και ΜΜΕ*, στο Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Internet, ό.π., σ. 201.

112. Κατά το (νέο) άρθρ. 15Σ παρ. 2, «Η ραδιοφωνία και η τηλεόραση υπάγονται στον άμεσο έλεγχο του Κράτους. Ο έλεγχος και η επιβολή των διοικητικών κυρώσεων υπάγονται στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης που είναι ανεξάρτητη αρχή, όπως νόμος ορίζει. Ο άμεσος έλεγχος του Κράτους, που λαμβάνει και τη μορφή του καθεστώτος της προηγούμενης άδειας, έχει ως σκοπό την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και προϊόντων του λόγου και της τέχνης, την εξασφάλιση της ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης και η πολιτιστική ανάπτυξη της Χώρας, καθώς και τον σεβασμό της αξίας του ανθρώπου και την προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας» (έμφαση στο παρόν). Πρβλ. και το άρθρ. 21Σ, «Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και της προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία, τελούν υπό την προστασία του Κράτους» (έμφαση στο παρόν). Βλ. γενικά ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., *Προσωπικότητα και Τύπος*, 2000 και ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Το Δίκαιο των ΜΜΕ*, 2003.

113. Βλ. παραπάνω.

114. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., *Δίκαιο και ΜΜΕ*, 2003, σ. 323επ.

115. «...Ο πάροχος υπηρεσιών τέτοιου είδους προστατεύεται με βάση την ελευθερία έκφρασης, μόνον όταν προσφέρει επαρκή προστασία στους ανηλίκους, πχ απαιτώντας από τον χρήστη έναν κώδικα πρόσβασης που μόνο οι ενήλικοι μπορούν να γνωρίζουν...», ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ, ό.π., υποσημ. 114.

ορέξεις των θεατών και να τους ωθήσει στην ακολασία...»¹¹⁶, ότι το έγκλημα των σχετικών διατάξεων είναι αφηρημένης διακινδύνευσης, καθώς τα απαγορευμένα άσεμνα έργα κ.λπ. μπορούν να εξάψουν τη φαντασία των θεατών «..με κατεύθυνση την παρώθησή τους προς την ακολασία και ενδεχομένως σε αντίστοιχες αξιόποινες πράξεις...»¹¹⁷ και ότι τα έργα αυτά «...προκαλούν στους αναγνώστες σεξουαλική περιέργεια και έξαρση του αισθησιασμού καθώς και μεγάλο ερεθισμό της φαντασίας των νεαρών ιδίως ατόμων...»¹¹⁸. Σαφής είναι ο κίνδυνος, κατά τα παραπάνω, που απειλεί όχι μόνο τους ανηλίκους, αλλά και όλους τους ενήλικες. Ίσως το ΕυρΔΔΑ να έχει δίκιο, τονίζοντας την προτεραιότητα, ως προς το κριτήριο, της δημιουργίας απέχθειας και της προσβολής της σεξουαλικής ευπρέπειας, έναντι της 'διέγερσης των κατωτέρων ενστίκτων'¹¹⁹.

Αυτά είναι, όμως, ζητήματα τελικά ορολογίας, τα οποία δεν αγγίζουν τη βασική αρχή της απαγόρευσης και της αναγνώρισης μιας βλάβης, η πρόκληση της οποίας τιμωρείται ποινικά, ανεξαρτήτως της ηλικίας των προστατευομένων προσώπων. Όσο κι εάν υποστηρίζεται η ανάγκη διαμόρφωσης πιο σταθερών, συγχρόνων κριτηρίων για το 'άσεμνο'¹²⁰, τελικά σταθερή είναι η σχετική νομολογία του Αρείου Πάγου. Επίσης, οι θέσεις πολλών θεωρητικών και οπωσδήποτε των φεμινιστριών στις ΗΠΑ, υπήρξαν πάντοτε κάθετα, έντονα και πολύ πειστικά κατά την άποψή μου, αντίθετες προς ερμηνείες¹²¹ που υποτιμούν το είδος της βλάβης ειδικά από την πορνογραφία.

116. ΑΠ 254/1980, ΠοινΧρ Λ 537, ΠλημΘεσσαλ 1828/1984, Αρμ 1985, 856.

117. ΑΠ 1216/1987, ΠοινΧρ 1988, 40.

118. ΑΠ 1289/1992, Υπεράσπιση 1992, 1420. Οι σχετικές διατάξεις, πάντως, έχει κριθεί ότι είναι ασυμβίβαστες με την έννοια του ιδιωτικού συμφέροντος, καθώς τα εγκλήματα διαφυλάσσουν το έννομο αγαθό της δημόσιας ηθικής και αποβλέπουν στην προστασία μόνο του γενικού συμφέροντος (ΑΠ 1/2000, ΝοΒ 2000, 671, ΠοινΧρ 2000, 12).

119. ΜΥΛΩΝΑΣ, *Η υπόθεση Müller. Μια άποψη του ΕυρΔΔΑ για τα άσεμνα. Σημεία αναφοράς για την ελληνική νομολογία*, ΠοινΧρ ΜΑ (1991), 772, 782.

120. ΜΥΛΩΝΑΣ, ό.π., ο οποίος (σ. 781) αναφέρεται σε μια έντονη σχετική ανασφάλεια δικαίου, λόγω διχογνωμιών στα κατώτερα δικαστήρια.

121. Βλ., ανάμεσα σε άλλους, ΖΕΡΗ Π., *Φεμινισμός. πορνογραφία και ελευθερία της γνώμης*, ΤοΣ 1992, 655 (περιγραφή νομοσχεδίου για την πορνογραφία από φεμινίστριες στις ΗΠΑ, η πορ-

Πάντως, μόνο όταν αυτή η βλάβη πλήρως αναλυθεί, τονιστεί, εκτεθεί και γίνει κοινά αποδεκτή, μπορεί να γίνει επίσης κατανοητό γιατί το επιχείρημα ότι τα τεχνολογικά φίλτρα εμποδίζουν την πρόσβαση, εκτός από την πορνογραφία, και σε πολλές 'νόμιμες' ιστοσελίδες, ενώ μπορεί καταρχήν να ευσταθεί, τελικά δεν πρέπει να υπερισχύσει¹²² λόγω του μεγέθους της επαπειλούμενης βλάβης στους ανηλικούς-χρήστες της βιβλιοθήκης¹²³. Άλλωστε, «δεν ζούμε σε έναν τέλειο κόσμο, όπου το δίκαιο ή η πραγματικότητα να επιτρέπει ή μας ενθαρρύνει μόνο προς τέλειες λύσεις»¹²⁴.

Η βιβλιοθηκονομία, άλλωστε, είναι ένα επάγγελμα που θεωρείται κατεξοχήν, μέχρι σήμερα, γυναικείο¹²⁵. Θα ήταν ειρωνικό, εάν τελικά οι γυναίκες-βιβλιοθηκονόμοι, σαν σύνολο, κατέλιγαν να υποστηρίζουν το σύννομο της ελεύθερης πρόσβασης των ανηλίκων σε πορνογραφικές ιστοσελίδες μέσα στις βιβλιοθήκες, αφήνοντάς τους έκθετους, τελικά, σε βλάβες οι οποίες έχει θεωρηθεί ότι συνδέονται με εγκλήματα/αδικήματα ειδικά κατά των γυναικών και των

νογραφία ως πράξη/μορφή πραγματικής βίας-πρόταση περιορισμού των πορνογραφικών οπτικοακουστικών παραγωγών χωρίς παραβίαση της ελευθερίας της γνώμης).

122. Σε τελική ανάλυση, πάντοτε στις βιβλιοθήκες μπορούν οι ενήλικες να ζητήσουν την απενεργοποίηση του τεχνολογικού φίλτρου, κάτι που κρίθηκε καθοριστικό για τους Δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην υπόθεση *ALA v. US*, ό.π.

123. Αδιάφορο, επίσης, για τον ίδιο λόγο είναι και το οπωσδήποτε υπερβολικό επιχείρημα ότι, εάν ισχύουν τα φίλτρα, τότε το διαδίκτυο θα γίνει τόσο βαρετό και ομοιογενές όσο η (αμερικανική) ημερήσια τηλεόραση (βλ. ACLU in, *Court Again to Defend Library Against CA Parent Seeking Internet Censorship*, ό.π.). Τελικά, εάν η επιλογή είναι μεταξύ της 'βλάβης' από ένα ομοιογενές και βαρετό διαδικτυακό υλικό προς τον ανήλικο, ή της βλάβης από την πορνογραφία, ποια είναι η ορθή λύση;

124. Commissioner J. Robert Floers, Esq., Vice President and Senior Counsel, National Law Center for Children and Families, στο Report to Congress, Commission of Child Online Protection Act (COPA), October 20, 2000, «...αν και τα σύγχρονα τεχνολογικά μέτρα φιλτραρίσματος του διαδικτυακού υλικού, είτε μόνα τους είτε σε συνδυασμούς, δεν παρέχουν τέλεια προστασία, δεν ζούμε σε έναν τέλειο κόσμο...τα στοιχεία που έχουμε μπροστά μας αποδεικνύουν ότι παλιές κριτικές της τεχνολογίας των φίλτρων δεν ισχύουν πλέον, λόγω σημαντικών βελτιώσεων στην ακρίβεια...», www.copacommission.org/report/COPAreport.pdf.

125. Βλ. DANNER, ό.π. και CHAMBERS & MYALL, *Women and American Values in American Librarianship*, Ide House, 1994.

παιδιών¹²⁶. Όταν δε αδικήματα κατά των παιδιών συνδέονται επιπλέον και με τη χρήση διαδικτύου¹²⁷, είναι εξαιρετικά δυσχερές αυτά να αντιμετωπιστούν ποινικά, τη στιγμή που προσβάλλουν τα πιο ευάλωτα μέλη της κοινωνίας, τα οποία είναι το μέλλον της¹²⁸. Τέλος, λόγω του παγκόσμιου χαρακτήρα του κυβερνοχώρου, μόνο όταν ο έλεγχος της πρόσβασης σε πορνογραφικές ιστοσελίδες ρυθμίζεται από νομοθετικά κείμενα παγκόσμιας επίσης εμβέλειας, υπάρχει περίπτωση να επιτύχουμε ένα ικανοποιητικό αποτέλεσμα¹²⁹. Για τον στόχο αυτόν, είναι α-

126. Βλ. γενικά, ανάμεσα σε πολλούς άλλους, BECKER M. / BOWMAN C. / TORREY M., *Feminist Jurisprudence, Taking Women Seriously*, ACS, 1994, 313-347.

127. Πρβλ. και ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ, *Σεξουαλική κακοποίηση παιδιών*, στο Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Internet, εκδ. Σιδέρη, 2000, σ. 212-213, «...οι επιτηδείοι από τους εγκληματίες είναι τόσο καλοί χρήστες των νέων τεχνολογιών που χρειάζεται μια πραγματικά εξειδικευμένη γνώση για να ανακαλυφθούν, και αν δεν υπάρχει αυτή η γνώση, και δεν υπάρχει συνήθως, η ανακάλυψή τους είναι εξαιρετικά δύσκολη...γιατί...η διαδικασία της αμοιβαίας συνεργασίας για ποινικές υποθέσεις μπορεί να πάρει μήνες στο διεθνές δίκαιο. Αλλά, συνήθως, η αστυνομία, για να βρει έναν εγκληματία στο Internet, διαθέτει ορισμένα λεπτά ή το πολύ, ώρες. Ύστερα έχει χάσει το παιχνίδι...». Βλ. και ALEXANDRESKU, *Σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων, το έργο της Ρουμανίας στον τομέα αυτόν*, ό.π., σ. 71, «...τα γεγονότα δείχνουν ότι η παιδική πορνογραφία γίνεται μια από τις πιο επικερδείς δραστηριότητες μέσω του Internet...», (σ. 94).

128. Από την Παγκόσμια Διακήρυξη για την Επιβίωση, Προστασία και Ανάπτυξη των Παιδιών: «...τα παιδιά σε όλο τον κόσμο είναι αθώα, ευάλωτα και δεν μπορούν να επιβιώσουν μόνα τους. Είναι επίσης περίεργα, ενεργητικά και ελπίζουν...», βλ. ΤΣΙΓΚΡΗΣ Α., *Η σεξουαλική κακοποίηση του παιδιού στην Ελλάδα-όψεις κοινωνικού ελέγχου*, στο Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Internet, ό.π., σ. 108, ως προς τη σοβαρότητα της βλάβης, «...παρότι η ζωή θεωρείται το πολυτιμότερο έννομο αγαθό, στις περιπτώσεις παιδιών θυμάτων είναι 'προτιμότερο' να πέσουν θύματα ανθρωποκτονίας, παρά αιμομικτικού βιασμού. Η εξήγηση είναι απλή. Στην πρώτη περίπτωση, το παιδί πεθαίνει άπαξ, ενώ στη δεύτερη το παιδί πεθαίνει κάθε μέρα, πρώτα οργανικά, στη συνέχεια συναισθηματικά, έπειτα κοινωνικά, με αποτέλεσμα ο λιγότερο επώδυνος θάνατος να είναι ο βιολογικός...», ό.π., σ. 107.

129. Πρβλ. παρόμοιες δυσκολίες σχετικά με τη ρύθμιση της διασυνοριακής ροής δεδομένων, στον ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟ, *Προστασία προσωπικών δεδομένων και διασυνοριακή ροή πληροφοριών. Το πρόβλημα του 'ικανοποιητικού επιπέδου προστασίας'*, ΔΤΑ Ν° 11 (2001), 732-750 «...στη συγκεκριμένη περίπτωση του προσδιορισμού του ικανοποιητικού επιπέδου προστασίας, προκύπτουν δυσχερή νομικά προβλήματα καθώς, κατά τη διαβίβαση της πληροφορίας, είτε δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε όλες τις πιθανές δικαιοδοσίες από τις οποίες διήλθε η πληροφορία, είτε, εφ' όσον

πολύτως απαραίτητη (όσο και-ομολογουμένως-ιδιαίτερα δυσχερής¹³⁰) μια διεθνής νομοθετική ρύθμιση¹³¹, η οποία όμως (σε έναν οπωσδήποτε ιδανικό κόσμο) θα συνοδεύεται και από τις κατάλληλες τεχνολογικές δυνατότητες εφαρμογής της¹³².

Βιβλιογραφία

Στην ελληνική γλώσσα

- ALEXANDRESKU, *Σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων. Το έργο της Ρουμανίας στον τομέα αυτόν*, in Σεξουαλική κακοποίηση παιδιών και παιδοφιλία στο Ιντερνέτ, εκδ. Σιδέρη, 2000.
- ΑΪΤΑΒ, *Cyberangels*, Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Ιντερνέτ, 2000.
- ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Α., *Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος*, εκδ. Σάκκουλα Θεσσαλονίκη (Δίκαιο και Οικονομία) 1999.
- ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Α., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 3^η έκδ., Σάκκουλας Α., 2003.
- DUNAIGRE, *Η σιωπή του παιδιού*, in Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Ιντερνέτ, Εκδ. Σιδέρη, 2000.
- ΖΕΡΗ Π., *Φεμινισμός, πορνογραφία και ελευθερία της γνώμης*, ΤοΣ 1992, 655.
- ΖΕΡΗ Π., *Κρατική ρύθμιση και αυτορρύθμιση της υπερλεωφόρου των πληροφοριών*, ΤοΣ 1999, 407.

προσδιορισθούν, ο αριθμός τους είναι τόσο μεγάλος, ώστε καθίσταται αδύνατη η επιλογή. Περαιτέρω, δεν μπορεί να εξακριβωθεί εάν, με ποιο τρόπο και σε ποιο τόπο πραγματοποιήθηκε η επεξεργασία. Το πρόβλημα καθίσταται πολυπλοκότερο αν αναλογιστούμε ότι ακόμη και για τη μετάδοση εντός των κοινοτικών συνόρων, είναι πιθανό η πληροφορία να διέλθει από τρίτες χώρες...στα προβλήματα της διασυνοριακής ροής δεδομένων, η στερεότυπη έκφραση ότι το δίκαιο είναι καταδικασμένο να ακολουθεί την τεχνολογία επαληθεύεται...» (σ. 747). Σημειώνεται ότι και η διαδικτυακή μετάδοση πορνογραφικών εικόνων είναι, βέβαια, μετάδοση δεδομένων.

130. Για πολλούς ευνόητους και γνωστούς λόγους, αλλά βλ. και τη διαφορά στη νομική αντιμετώπιση θεμάτων λογοκρισίας στο διαδίκτυο μεταξύ ΗΠΑ και Ευρώπης, στην BUCHANAN, ό.π., υπ. 13.

131. Ερωτάται, δηλαδή, με ποιον πρακτικά αποτελεσματικό τρόπο μπορεί ένας ελληνικός νόμος ελέγχου της πρόσβασης σε διαδικτυακό πορνογραφικό υλικό να εφαρμοστεί στην πράξη, δεσμεύοντας, για παράδειγμα, όλους τους παροχείς εμπορικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο.

132. Κατά τρόπον ώστε το διαδίκτυο (η τεχνολογία δηλαδή) να μην καθιστά ανίσχυρους τους νομοθετικούς αυτούς μηχανισμούς, βλ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟ, ό.π., 78.

- ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΤΡΑΓΓΑ Τ., *Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων*, 1990.
- ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ Μ., *Το Δίκαιο της Πληροφορίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.
- ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ Μ., *Συνταγματικές αδικοπραξίες*, ΙονΕπΔ 2001, 75.
- ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ Μ., *Η προσβολή της πιθανότητας ως περιουσιακή ζημία ή ως ηθική βλάβη. Σκέψεις με αφορμή υποθέσεις ιατρικής ευθύνης για απώλεια ευκαιρίας επιβίωσης ή αποφυγής σωματικής βλάβης*, ΚριτΕ 2003/2, 253-307.
- ΚΑΡΑ Μ., *Σεξουαλική κακοποίηση στα παιδιά-μέτρα και πολιτικές πρόληψης νομοθετικού πλαισίου και κοινωνικής πρόνοιας*, Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και Ιντερνέτ, εκδ. Σιδέρη, 2000.
- ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., *Η προστασία της ιδιωτικότητας στην Κοινωνία της πληροφορίας*, ΔιΜΜΕ 1/2004, 54.
- ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., *Προσωπικότητα και τύπος*, εκδ. Α. Σάκκουλα, 1993.
- ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., *Δίκαιο και ΜΜΕ*, 2003.
- ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., *Δίκαιο και Internet*, 2003, β' έκδοση, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη (Δίκαιο και Οικονομία).
- ΚΑΤΡΟΥΓΚΑΛΟΣ Γ., *Νομική και πολιτική σημασία αναθεώρησης του Συντάγματος*, ΔΤΑ 2001, 468.
- LE TOUQUIN, *Ιντερνέτ και ΜΜΕ*, in Σεξουαλική κακοποίηση και παιδοφιλία στο Internet, εκδ. Σιδέρη, 2000.
- ΜΑΡΙΝΟΣ Α., *Το Ιντερνέτ και οι συνέπειές του κυρίως στο χώρο του δικαίου*, ΕλλΔ/νη 1998, 1.
- ΜΥΛΩΝΑΣ Ι., *Η υπόθεση Müller. Μια άποψη του ΕυρΔΔΑ για τα άσεμνα. Σημεία αναφοράς για την ελληνική νομολογία*, ΠοινΧρ ΜΑ (1991), 772.
- ΜΗΤΡΟΥ Α., *Αυτορρύθμιση και κυβερνοχώρος, στο Αυτορρύθμιση*, Καμτσίδου Ι., Μήτρου Α., Παπακωνσταντίνου Ευ., Παπαχρίστου Θ., Βερναρδάκης Χ., Μανωλάκου Κ., Ρεθυμιωτάκη Ε., Στρατηλάτης Κ., Τασόπουλος Γ., Θεοδόσης Γ., εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005.
- ΜΗΤΡΟΥ Α., *Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας*, 2002.
- ΜΠΩΚΟΣ Γ., *Εισαγωγή στην Επιστήμη της Πληροφόρησης*, εκδ. Παπασωτηρίου, 2001.
- ΜΠΩΚΟΣ Γ., *Τεχνολογία και Πληροφόρηση-Από τη Διαχείριση του Βιβλίου στη Διαχείριση της Γνώσης*, εκδ. Παπασωτηρίου, 2002.
- ΝΑΣΚΟΥ-ΠΕΡΑΚΗ Π., ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΥ Κ., ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Χ. (επιμ.), *Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, 2002.
- ΠΑΡΑΡΑΣ Π., *Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, 2001.
- ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ Μ., *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο*, δ' εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004.

ΤΣΙΓΚΡΗΣ, *Σεξουαλική κακοποίηση παιδιών και σεξουαλική κακοποίηση παιδιών και παιδ*
ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δ*

Σε ξένη γλώσσα

- BECKER M. / BOWMAN C. / TORREY M., *Fam*
ACS, 1994.
- BREKKE D. / VESELY R., *CDA Struck Down*
html.
- BURK D., *The Trouble with Trespass: 42 S*
- BUCHANAN E., *The Internet as Friend or*
www.ijie.org.
- CHAMBERS & MYALL, *Women and American*
1994.
- CHANG E., *Bidding on Trespass: eBay Inc*
pass Theory in Cyberspace Law, 29 A
- DANNER R., *Redefining a Profession*, www
- DWORKIN A., *Pornography: Men Possessing*
- EASTERBROOK, *Cyberspace and the Law of t*
- ELKIN-KOREN N., *Let the Crawlers Crawl*
clude Indexing, 26 U.Dayton L.Rev.
- ETZIONI A., *The Limits of Privacy*, Basic Bo
- Group Calls for Library Net Filtering, *mas*
- Guidance Notes on the Use of Filtering
- Association, UK, www.la-hq.org.uk/
- HAUPTMAN, *Ethical Commitment and the L*
Dec. 1979, 198.
- HAUPTMAN, *Professionalism or Culpability*
- HUNTER D., *Cyberspace as Place and Tra*
Calif.L.Rev.
- HILDEN J., *If the Supreme Court holds that p*
are there other ways to protect ch
com/hilden/20030218.html.
- INFELISE, *I Libri Proibiti da Gutenberg all*

ΤΣΙΓΚΡΗΣ, Σεξουαλική κακοποίηση παιδιών στην Ελλάδα-όψεις κοινωνικού ελέγχου, in Σεξουαλική κακοποίηση παιδιών και παιδοφιλία στο Ιντερνέτ, εκδ. Σιδέρη, 2000.
ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 2002.

Σε ξένη γλώσσα

- BECKER M. / BOWMAN C. / TORREY M., *Feminist Jurisprudence. Taking Women Seriously*, ACS, 1994.
- BREKKE D. / VESELY R., *CDA Struck Down*, www.wired.com/mews/politics/0,293,4721,00.html.
- BURK D., *The Trouble with Trespass*, 4 *J.Small & Emerging Bus. L.* 27, 2000.
- BUCHANAN E., *The Internet as Friend or Foe of Intellectual Freedom*, *IJIE*, 2004, 2, www.ijie.org.
- CHAMBERS & MYALL, *Women and American Values in American Librarianship*, Ide House, 1994.
- CHANG E., *Bidding on Trespass: eBay Inc v. Bidder's Edge Inc.*, and the Abuse of Trespass Theory in Cyberspace Law, 29 *AIPLA Q.J.* 445, 2001.
- DANNER R., *Redefining a Profession*, www.dule.edu/fac/danner/callweb.htm.
- DWORKIN A., *Pornography: Men Possessing Women*, GP Putnam's Sons, 1981.
- EASTERBROOK, *Cyberspace and the Law of the Horse*, 1996 *U.Chi.Legal F.*, 207.
- ELKIN-KOREN N., *Let the Crawlers Crawl: On Virtual Gatekeepers and the Right to Exclude Indexing*, 26 *U.Dayton L.Rev.* 179, 2001.
- ETZIONI A., *The Limits of Privacy*, Basic Books, 1999.
- Group Calls for Library Net Filtering, msnbc-cnet.com/2100-1023-203945.html.
- Guidance Notes on the Use of Filtering Software in Libraries, Policy Statement, Library Association, UK, www.la-hq.org.uk/directory/prof_issues/filter2.html.
- HAUPTMAN, *Ethical Commitment and the Professions*, *Catholic Library World*, vol. 51, Dec. 1979, 198.
- HAUPTMAN, *Professionalism or Culpability?*, *An Experiment in Ethics*, *Library Lit.* 7.
- HUNTER D., *Cyberspace as Place and Tragedy of the Digital Anticommons*, 2003, 92 *Calif.L.Rev.*
- HILDEN J., *If the Supreme Court holds that public libraries cannot require software filters, are there other ways to protect children on the web?* <http://writ.news.findlaw.com/hilden/20030218.html>.
- INFELISE, *I Libri Proibiti da Gutenberg all'Encycolpedie*, Lafezza, Roma-Bari, 1999.

- ITZIN C., ed., *Pornography: Women, Violence and Civil Liberties*, Oxford University Press, 1992.
- JOHNSON & POST, *Law and Borders-The Rise of Law in Cyberspace*, 1996, 48 StanLRev 1367.
- KATZ B., ed., *The Best of 1976*, ed. Bill Katz, The Best of 1976, Metuchen NJ: Scarecrow Press, 1977.
- KATZ L., *The Silent World of Doctor and Patient*, New York: The Free Press, 1983.
- KUNICH J., *Natural Born Copycat Killers and the Law of Shock Torts*, 78 Wash.L.Q. 1157 (2000).
- LESSIG L., *The Law of the Horse, What Cyberspace Might Teach*, 1999 HarvLRev 500.
- McKINNON C. & DWORKIN A., eds., *In Harm's Way, The Pornography Civil Rights Hearings*, Harvard University Press, 1997.
- McKINNON, *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law* (1987).
- NADEL M., *The First Amendment's Limitation on the Use of Internet Filtering in Public and School Libraries: What Content Can Librarians Exclude?*, 78 Texas LRev 2000, 1116.
- O'ROURKE M., *Shaping Competition on the Internet: Who Owns Product and Pricing Information?*, 53 Vand.L.Rev. 1965, 2000.
- PAUL P., *Pornified: How the Culture of Pornography is Transforming Our Lives, Our Relationships and Our Families*, Times Books/Henry Holt, 2005.
- SILBERT MIMI & AYALA M. PINES, *Pornography and Sexual Abuse of Women*, 10 Sex Roles 857 (1984).
- SOMMERS & CHECK, *An Empirical Investigation of the Role of Pornography in the Verbal and Physical Abuse of Women*, 2 Violence and Victims 198-209, 1987.
- STOCK W., *The Effects of Pornography on Women*, Lederer & Delgado eds, The Price we Pay, Hill & Wang 1995.
- THORNBURGH D. & LIN H., eds., *Youth, Pornography and the Internet*, National Research Council, National Academy Press, Washington, D.C, 2002.
- WINTER M., *The Culture and Control of Expertise: Toward a Sociological Understanding of Librarianship*, 1998, Greenwood Press, New York, NY.

Μαρία Κανελλοπούλου - Μπότη

The ques
been first raised
used public lib
websites.

The Gree
to this issue, as
formation prof
the Internet in t
to avoid orderi
when its aim is

The first a
US was the Co
certain kinds o
blocked access
sender was rele
tutional one ye
of speech of th
clared that the
should have lim
value, should li
evaluation in r
speech.

A new la
these 'defects' i
software filters
was eligible fo
American Civil
this time the Sup

**Internet Censorship and Minors. The control of access
to pornographic material in Greek and American law**

*Maria Canellopoulou-Bottis,
Lecturer, Ionian University*

Abstract

The question of control of the access to pornographic material has been first raised in the States because of a series of incidents, where minors used public library computers in order to surf in illegal pornographic websites.

The Greek Public Library Regulations of 2003 avoids any reference to this issue, as for example, an obligation of the librarians and other information professionals, to check what a child is looking when he searches the Internet in the library. On the other hand, the Regulations impose a duty to avoid ordering material for the library, in certain cases (for example, when its aim is political propaganda).

The first attempt to control the access to pornographic websites in the US was the Communications Decency Act of 1996. This Act criminalized certain kinds of internet speech, but if the sender, in good faith, had blocked access to minors by installing an age identification system, then the sender was released of any liability. The Act was struck down as unconstitutional one year later, in 1997, with *Reno v. US*, as violating the freedom of speech of the First Amendment. In particular, the Supreme Court declared that the CDA should have included a definition of 'obscenity', should have limited the prohibition to material which lacked any social value, should limit only commercial transactions and should contain some evaluation in relation to the Internet, as a new and different mode of speech.

A new law, Child Internet Protection Act, was enacted to correct these 'defects' in relation to libraries. No public library, which did not have software filters installed to block minors' access to pornographic material, was eligible for federal funding. Again, the statute was 'attacked' by American Civil Liberties Union and many others as unconstitutional, but this time the Supreme Court ruled that the statute would stand. The act was

not seen as a wide speech restriction; libraries, which disapproved of filters could simply not ask for federal money. Besides, any adult could always ask a librarian to remove the filter. Minors' protection here prevailed.

This was a limited victory for the government, which proceeded with yet one more statute, this time aiming at controlling access to the Internet pornography generally. Child Online Protection Act followed, almost with religious precision, what the Supreme Court had pointed, in *Reno*. Access control related only to commercial pornography and the statute included a detailed definition of obscenity and quoted, word for word, an older Supreme Court decision (*Miller*). The only thing an entity, which gained money by offering a pay per view pornographic internet material, had to do to avoid any liability was to install an age identification system, so that it could be assured that kids would, in good faith, not gain access to their interesting services.

The government lost this case (*Ashcroft v. ACLU*) in 2004. The statute was declared unconstitutional as violating the freedom of speech. It will take some time for the drafting of a new law on this point, as it seems that the lawmaker is left without any real options.

The position of Greek law on obscenity is sharply different. The circulation and sale of obscene publications in Greece is forbidden. The Greek Constitution provides for the seizure of obscene material (Art. 14 par. 3 d). Child pornography was added, as a new criminal act, in 2002 and it covers internet pornography. Pornographic material could never constitute a legal part of a library.

The question is, however, whether a librarian could be held liable, if he leaves, knowingly, a minor to have access to internet pornographic material in the library. This liability could be either a tort liability (for negligence) or liability, because the librarian injures the absolute right of the parents to the parental custody of their child. The latter has been accepted by the Supreme Court of Greece (Areios Pagos, 9/2002), in a case where the owner of an electronic games store knowingly let minors, in violation to a Greek statute, enter and play. The parents sued and won damages for their own mental distress.

We do not know how a Greek court would treat a similar case, when the pair is librarian-child. The analogy Internet/store may be, or may be

not, successful. The case would turn, I believe, at the question of what are the obligations of a librarian-what is it that a librarian 'professes' as a professional. Librarians in the US have repeatedly stressed that it is the parents who bear this kind of responsibilities and that these matters are private-secluded in the borders of a family.

The solution, however, will definitely reflect a certain policy and a certain idea about the State. If a limitless freedom of speech in this case, in favor of adults, prevails, then we have a clear message about how the State sees the minor's harm from pornography. This also will show a particular idea about the real meaning of the common good.

The whole discussion has until today been centered on the interpretation of the freedom of speech clause of the Constitution and on censorship. What we have not seen in these texts is a powerful exposition and a clear focus on the harm pornography does-and not only to minor readers. We have also seen many declarations about the lack of causal connection between speech and act (pornography/pedophilia) for example; this connection has been seen as indirect, perhaps (in the best of cases) as a factor increasing the probabilities for (another, distant) harm.

We have reasons to doubt this 'innocence' of speech qua speech. We also know as a fact impossible to defeat, that by seeing internet pornography, kids ended up with contacting child sexual offenders, who pretend they are kids too.

Greek jurisprudence has stressed how obscene materials cause sexual curiosity and may instigate the fantasy of minors and young people. Perhaps we need more stable definitions of the obscene and particular guidelines on the harm this causes. But until then, we must recognize that only when harm by pornography is fully exposed we may detect that adults' freedom of speech interests must succumb before this, especially in internet transmissions, due to their nature.